

MEGJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre Ft 10.—
Félévre » 5.—
Negyedévre » 2.50

Egyes szám ára 20 kr.

A HÉT

TÁRSADALMI, IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI KOZLÖNY.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII. ker., József-körút 44. sz.

Hirdetések

felvétele ugyanott

Kéziratok nem adnak vissza.

—☉— Budapest, július 12. ☉—

Krónika.

— Julius 10-én.

A biboros halott.

Egy nógrádmegyei kis falu kicsi házikójában ringott a bölcsője annak, a kit a mult szerdán az egyház és társadalom egyesült pompájával a kalocsai érsekegyház sirboltjában helyeztek örök nyugalomra. A faragatlan fabölcsőtől a márványkriptáig az út hetvenöt esztendeig tartott, rózsán, bogáncson keresztül, de egészében véve szerencsés, irigylésreméltó pálya volt. Kezdetől fogva szakadatlanul fölfelé vezette vándorát s a mi megszakadás vagy hanyatlás mutatkozott rajta, csak pihenőül szolgált, mely után annál gyorsabban haladhatott a tetőpont felé. Szerencsés csillagzat virrasztott fölötte, hogy épen arra a pályára tért, mely tehetségeivel, hajlamaival teljesen harmonizált s hogy vihette odaig, a hol tehetségének megfelelő működési kört talált.

A gyászpompa, melynek kifejtésében egy vallás sem vetekedhetik a katolikussal, egyszerűen egy emberélet enyészete fölött borong, a melynek órája lepergett, de nincs siratni valója az életen magán. A bebalzsamozott holttesttel együtt nem tesznek le a sirba meghiusult reményeket, elkésett vágyakat és nem egy eltévesztett életpálya keserű tudatát. A vivódó, önmagát sem ismerő egyéniségek korában egy férfi, a ki haláláig mindig odaért, a hova indult, oly jelenség, melyet a krónikás ritkaságként jegyez föl.

Az összes emlékek közt, melyeket működése és korának tisztelete neki állított, a legkedvesebb az az ötven növény, melyek neveiben az övé foglaltatik. Az ő botanizáló hajlama és a botanikus tudósok elismerése a biboros dilettáns iránt vet legjellemzőbb világot az ő finom idegzetű, hangulatos, harmónikus lelkületére. A virágok iránti szeretete kiegészítő vonása az ő egész elegáns, előkelő valójának, mely mindenben, még politikai működésében is az esztetikai egyensúly föntartására iparkodott. A szécsényi nevelő, némelyek szerint csak kertész fia, a társadalom legjelentéktelenebb tagjára is jószágos, gondoskodó, barátságos szemmel tekintett, de otthon csak a szalonokban érezte magát, az előkelőségek és a művészek körében. Liszt Ferencz és Munkácsy voltak legjobb barátjai és az arisztokraták között ő volt a legkedveltebb egyházi fő. Nagy kegynek és nagy boldogságnak

tekintették, ha házassági frigyüket az ő áldása szente sitette:

Papi talárja egy valóságos gentlemant fődött a szó legeszthetikusabb értelmében, a milyeneket csak a Lajosok udvara teremtett. Sima, elegáns abbé-modora, európai-sokoldalú műveltsége és diplomatikus, liberális toleranciája másoknak gyöngéi és ellentétes felfogása iránt hódították meg számára ugy minálunk, mint Rómában és egész Európában (melyet kétszer bejárt) a kedélyeket. S ha munkáján kívül volt valami, a mi őt előbbre vitte, ugy az bizonyosan csak egyéniségének szeretetreméltósága volt.

De a milyen sima, előzékeny volt a társaséletben, ép ugy nem ismert alkalmazkodást egyházi és politikai működésében. Mint a pápa kegyencze, emelte föl szavát s fejtette ki fényes elokvenciáját a csalhatatlansági dogma ellen s nem hajtva sem a forradalmi kormány csábításaira, sem Schmerlینگék fenyegetésére, reklamálta Kossuthtól a Habsburg-ház jogait és később az abszolutizmustól a magyar alkotmányt. És lemondott mindkét esetben állásáról s visszavonult szécsényi szülőházába fiúéskedni, semhogy meggyőződéséből egy hajszálnyit is engedett volna. S a rendes medrükbe tért politikai viszonyok mindkét izben igazságot szolgáltattak neki.

Ez a két momentum képezi életének összes konfliktusait. Kalocsai érsekségre való kineveztetése óta az ő élete folytonos munka s munkája sikerén való örvendezés volt. Egy derült, virágos pálya, melyen kísérte a fejedelem kegye s a pápa elismerése és a szegények hálarebegése. A jótékonyág gyakorlásában valóságos művész volt; az öt milliónak, melyet papi jövedelmeiből adományozásra fordított, arányosabb, alkalmasabb elhelyezését képzelné sem lehet. Jutott belőle templomok renoválására, iskolák alapítására, szegény papok, szegény kántorok és szegény tanítók fölségelésére és mondaszerüvé vált a főpap privat jótékonyága, melyből jutott a budapesti koldusoknak épúgy, mint a kalocsai inségeseknek. A mellett lelkes meczenása volt a művészetnek, különösen a festőknek, kik közül nem egy az ő pártfogásából birt csak zöld ágra vergődni.

Az elismerés, mely a kalocsai harangok kongásába vegyül, nem a nekrológok számára összehalászott alkalmi érdemek. Haynald Lajos működéséről már életében is egy egész irodalom adott számot, s ebben az irodalomban nincs hang, mely ellene szólna. Az állam és egyház közötti feszültség szításában, mely a mi korunkban az

egyház sok szolgájának képezte főteendőjét, Haynaldnak semmi része nem volt. Pap volt szelid lelke egész rajongásával, de a politikai jogokat, melyek állásával jártak, mindig csak az állam javára gyakorolta.

Az ür, melyet elköltözése egyházmegyéjében és hazánkban okozott, nemsokára be fog tölteni. Az élet kegyetlen elve, hogy senki sem pótolhatatlan, ő rá és az ő működésére is vonatkozik. Elhallgatnak kriptája fölött a harangok is, és a hírlapok részvénytilylatkozatai és elismerése is, mely külön kiadásokon kezdődött, vezércikkben és tárczában folytatódott, helyet engednek nemsokára az élő emberek ügyeinek. Az elmúlt héten még a temetésre való előkészületek és maga a temetés töltötte meg a lapok hasábjait, ma még néhány elkésett hír is — mint a hajók nyomában bukdácsoló delphineek — a való és költött adomák járják, aztán a napi élet végleg leborította a népszerű főpap koporsóját. De a legkomolyabb múzsa a történelem, a ki csak későbbben vesz tudomást az élet változásairól, néhány sort vés majd róla ércztáblájára és ezzel emléke örökkévalóvá vált.

Lucius.

Az Andrássy-uton.

*A keskeny utcák, szűk sikátorok,
Hol andalogtam szebb napokba' régen,
A melyek látták ifju döreségem
Eltűntek mind — alig maradt nyomok.*

*Ahol bizalmas ablakok alatt,
Féléjszakákon lesteni egy-egy árnyat,
Erkélyes, tornyos büszke palotáknak
Pompája állja el az utakat.*

*Szent helyeimet mind elfalasztátok!
Az első édes találkozó helyet!
S mint sirból kiürkedt kísértetek, —
Ugy bolygok itten s haza nem találok.*

*Puhatolódzom... a márvány megett
Hol csendült ifjan itt az első ének?
Isten bocsássa meg tinéktek
A pusztitást, mit véghez vittetek!*

Kiss József.

A nők vagy egészen jók, vagy egészen rosszak. A vezetőjüktől függ — mint a telivér paripáknál.

*

Az ember mindig az egyenes uton haladna, ha nem találkozna lépten-nyomon az asszonyal. Ez egy bájos utitárs, a ki nem ismeri az utat és a ki az út felismerésében bennünket is akadályoz.

*

Világ teremtése óta változik a ruha; az asszony nem változik.

*

Ha a nő életkorát akarod megtudni, kérdezd meg őt magát és kérdezd barátnéját. Ő harminchat fog bevallani, barátnéja negyvenet; te pedig vedd a közepit.

Arséne Houssaye.

Gyuszi alszik.

Irta: ABONYI ÁRPÁD.

Valamikor tornáczos, öreg udvarházban laktunk, a melynek becsületes, barna, vén falaira vadszőlő-inda kúszott. Szomszédságunkban Margiték laktak, és Margit igen jó barátnőm volt. Kedves, szőke leány, lelkes, nagy, kék szemekkel, sugár és ruganyos növészel, mint egy karcsú palma. Valamikor sokat bolondoztunk.

Azonban repült sebesen az idő, tova veszték tőlem is az aranyos álmok és nem maradt meg a kora fiatal-ság rózsás kertjéből semmi, csak a hajnali köd, a most már délre hajló...

Margit férjhez ment. Férje intelligens, derék ember volt. Nagyon szerette. Jó módban éltek. Margit, az én egykori kedves játszótársam, elégedett volt és boldog. Mindezt pedig az ország másik, bérceesebb felében hallottam, a hová egy kis őszi vihar vetett. Ott tudtam meg azt is, hogy fiacskájok született: Gyuszi, a kis, eleven szemü Gyuszi, — az ő házipacsirtájuk. Ha pedig én most szépen tudnék beszélni, hát akkor képzeletemnek csillogó arany szálaival szőném keresztül ezt az írást, hogy szebb legyen, mint künn tavaszi reggelen a harmatos mező, szebb, mint a langyos levegőben himbálódzó pillangónak a pettyes szárnya, — mert im eldobom magamtól a jelen való világot és visszamegyek a multba, a mely egészen az enyém. Nem félttem, nem rejtegetem, — az enyém! Tiszta mint a csillagos égen uszó hold és gyönyörűség, mint a keleti mesék fényes világa, melyekbe visszazáll kibontott szárnynyal a lelkem és fölkeresi a tovaveszett álmak édességét.

Ah! szabadon élek, ha a multban élek. Érzem a régen porló virágok illatát és látom körül a fűves mezőket, a kőpadot, a melyen megpihentem és benn a fűzek alatt az ér siető vizét, a melyen papirhajókat most már más ereszt alá...

Gyuszi vette át örökségemet, a Margiték Gyuszi-kája, a ki olyan élénk, jókedvű gyermekké nőtte ki magát néhány esztendő alatt, hogy csupa öröm. Gyuszi a pötty ember, Gyuszi az »arany virág«... Ilyen dédelgető nevekkal becézték a házukat látogató bácsik és nénik.

— Gyuszi tengerész lesz, — jószolgota a nyugalmazott kapitány és megveregette szeretettel a fiu arcját.

— Gyuszi tanár lesz, — felelte vissza a kapitányné

— Nem lesz az, lelkem.

— Majd meglátja apó, — mondogatta a kapitányné és egy csöppet sem engedett el a maga igazából. — Tudom én jól; látok én mindent. A fiu szereti a mezőt, érdeklődik a bogarak élete iránt, — még verseket is tud, pedig még olyan punctum, kis legény az aranyos, hogy alig látszik.

Gyuszi pedig csak hallgatta félfüllel ezt a találgatást; elfogyasztotta az uzsonnáját, s a midőn észrevette, hogy se édes anyja, se a jó néni, se a bácsi nem ügyelnek reá, kisompolygott szépen a szobából, előkereste jó előre eldugott kalapját, kezébe vette a nádpálcáját, a melyre roppant büszke volt, mert még gomb is volt a végén, s egy negyed óra mulva már künn volt a szabad mezőn, a város végén, a rétek közelében, a melyeknek illatozó fűvei fölött méhek szállonganak. Szorgalmas, fűre kicsi bogárkák futkostak a meleg földön, s fenn pacsirták rebegetek a tiszta levegőben. Gyuszi egy perczig a fűben ült, azután kikeresett valahol egy vadrózsabokrot, s az alá kuczorodott. Phúl ez igen jeles sátor. Ez az oldal itt, a melynek tetején a bokor van, alkalmas lészen várépítésre is. Ide nehezen juthat fel az ellenség, s ha fel is jut valami fufangos praktikával, majd leverődik gyorsan és vitézül megszalasztódik.

És azzal egy, kettő, három!

Gyuszi lefutott az aljba, felgyúrte könyökig a kabátja ujját, s belevájt jó mélyen a puha, barna sárba, a mely úgy ragad, mint a parancsolat. Elévette tollkését akkor és elé a félcipőjét. Annak jó síma a talpa, pompás idomító szerszám válik belőle, még kivánni sem lehet jobbat.

S nagyhamarosan meg is kezdődik a munka.

Gyuszi meggyurta a sarat, felvágta különféle formájú darabokra, s a cipője talpával sokféle alakra idomította át.

— Ez a nagyobb darab torony, ez a kisebb várfa! — mondotta elégedetten és belemélt a munkába úgy, mintha isten tudja miféle jelentős dolgot végzett volna. Rakjuk!

És rakta. Buzgón, műértő szemmel ügyelte a falait, s gondosan megmérgette a kapuközt, hogy ágyús szekerei és egyéb mozgó holmija beférjenek. Mert tudni kell, hogy ott minden, de minden lett, a mi kellett. Lett ágyú a száraz bürök szárból, s lett töméntelen puska a vízi csáté ruganyos bajuszából, a melyet marék számra tépett lenn az érnél. Pénzért adták ugyan a szitakötők és a tücskök, de pénz bőven volt. Fűzfalevél egy forint. Kőkénylevél tíz forint. Mind igazi, hiteles, jó pénz. Elvette a szitakötő is, a tücsök is. Ezek persze nem voltak bogarak, hanem tekintélyes gyárosok és kereskedők.

Aztán hogy megvoltak a puskák és a félelmes ágyúk, átkerült a szakadás tulsó oldalára, hol kíváncsi gébicsek meresztgették reá a bokrokról sárgás szemeiket, s a fűves, elrejtett aljából kicsi madárfiak tátingattak. Hess! cseppek... Ni, hol kering fenn a magasságban egy semmirevaló kánya, — dunnyogta élénk tekintettel Gyuszi, — majd mindjárt lehívom ide, ha nem bujtok vissza, s akkor, tudom, hogy nagy riadalom lesz. Hess! még egyszer...

Hol a beléndek?

Van elég ebből a szomorú növényből, s éppen kedvére való. Szálas, erős tüszőkkel, szurós levelekkel, a melyek olyan facsarosan nőnek a bolyhos szár köré, mint a rossz lelkiismeret.

Azonban nem igen okoskodott. Beléndek legyen puskaporgyár, szurós, kerek tüszői lőpor-raktárak, honnan egyben beszerzi készletét a Gyuszi büszkén emelkedő vára. S amint gondolta, úgy lett. A következő perczen kiszedte a tüszők fényes, apró magvát. Telt egy fél marékkal. Akkor lejebb vonult a többiekhez és azokból is szedett. Volt két marék beléndek magja, mind egy cseppig ártó puskaport az ágyúinak.

Visszamaszás közben három katika-bogárral találkozott. Ezek a piros-ruhás, fekete-pettyes bogarak im a puskaportcsináló gyárak direktorai. Gyuszi ezt mondta nekik:

— Hatvanezer font puskaport szállítok ama büszke vár részére ott fenn a magasságban, direktorok, — mi legyen ára?

Mondták neki: jó lovag, ki jöttél ama büszke várból, fizess te nekünk ötezer pénzt és menj békével.

Mondta nekik:

— Köszönöm, emberséges direktorok!

Mondták: szívesen, tiszteletreméltó lovag; hozd a pénzt.

Gyuszi vitte. Elé fűzfalevél, kőkénylevél: ötezer pénz semmi, ki van tisztességgel, most már haza lehet vinni a lőport. Gyuszi haza is vitte, elhelyezte föld alatti kamrákba, odaállított őrségnek négy darab hófehér paszulyszemet, s azzal elővette a tavalyi diktandó írkát, a melybe ötvenszer egymásután kellett, hogy leírja: »a mi kedves nagybátyánk lovai szépek, de a mi kedves nagy-

nénénk szemüvege kicsiny«; meg ezt: »Ich bin gegangen mit meiner Mutter auf die schöne Wiese.«

A diktandónak ríktó piros táblája volt. Kitellett belőle egy egész sereg zászló a vár ormáira. Jó volna ugyan, ha lengenének is a szélben, mint ahogy szent István király napján szoktak, de ha nem akarnak, hát így is jól van. Feltűzi őket.

Topp!

Milyen feledékeny portéka az ember. Csupa tökéletlenség és felemás az egész. Gyuszi most gondol reá, hogy számos seregei tulajdonképpen éhen fognak veszni benn a várban, mert nincs élelmi szer. Ez baj. Ez ropant nagy veszedelmet jelent, mert a szomszédos ország fejedelme Balthazár király alighanem szándékozik vakmerő támadást intézni a vára ellen.

Hajrá! munkára Gyuszi. Talpfákat, mestergerendákat készíts udvari ácsom és ügyeld, hogy lenn a zúgó folyam szelítől el ne vigye tökéletes vízi malmunkat a bömbölő ár. Hol udvari bicskája? Hol reszelője? Az udvari cipője mellett vannak. — Ide velők! Dologra, dologra! S Gyuszi dologhoz lát. Hajlékony fűzfaágból mestergerendákat farag, azután reszeli, simítja, fúrja... ssst! fikom adta, be éles a bicsak. Cseppet megvágta az ujját. Multkor a kollégium udvarán történt hasonló baleset az ujjával, de persze akkor sem vette számba; éppen mint most. Egy kis vérzés, annyi. Katona dolog Gyuszi pintyem, — mondja a mama, annak pedig mindig igaza van.

Egy óra alatt aztán meg van a malom. Igazi, remek vízi malom, nyolcz tollas lapátoló kerékkel. A gabonát (gabona a finom homok) ugyan mellette kell leönteni és alatta összeszedni, de azért így is, a hogy van, legtökéletesebb alkotmánya ennek a semmiben bódorgó plánétának, az bizonyos. Már látja is, hogy ez a rosszmájú fejedelem gonosz praktikát főz a vára ellen, azonban várj csak király!

— Majd adok, majd adok...

Hús paszulyszemet hazavaló őrségnek hagyva, felkerült óvatosan a büszke vár mellé, s ott hadra lelkesítve számos seregeit, kezébe kapta gombosvégű nádpálcáját és lerohant Balthazár királyra, miként a sivatag lapályán száguldó tavaszi vihar. És megütöközt vele és csengett a szurony, koppant nehezen vértés daliák mellein a súlyos buzogány, s halálhörgés riogatott félelmesen a pusztító ütközet zajában végig a vérázott csatamezőn...

És elfogott egy természetes fekete tücsköt.

Jövel Balthazár király! Hát, he? Mi az? Így kell megtartani a békességes szomszédságot? Te áspis kigyó! Reszkessen fekete lelked, mert haditörvényszék elé kerülsz hűtlen sáfár és egyszeriben felakasztatódol.

Gyuszi fel is vitte a várba, ott bitófát faragott az udvari bicskájával és felakasztotta reá a szerencsétlen királyt.

Szomszédos bokrokról igen pislogattak néhányan kíváncsi gébicsek és füttyülték:

— Cséz, gel... gel... géz! Gel... gel...

A mi az ő nyelvükön bizonyosan azt jelentette, hogy a haditörvényszék ítéletével roppantul meg vannak elégedve. A boldogtalan királyt különben ezek a lusta madarak fogják eltemetni, ha Gyuszi elmegy.

Az igaz! Ideje is már. Megy is már. A nap mind-egyre alább szállt a messze nyugati hegyek mögé, s megnyult körül a bokroknak árnya. Hazafelé tartottak a buzaföldekről a munkások is, s a rengő vetés között megelégnék a fűrj. Srrr... srrr... pitypalaty! Gyuszi visszafelelte jókedvűen: pitypalaty! — de nem kapott választ.

Lassanként aztán csend lett a mezőn. Nyugalmas, áldott, mélységes csend. Közelebb simul az emberhez a

természet és közelebb érzi a lélek áhitattal való háza az Urat, ki őrzi a gyámoltalan bogárkát is és mindenütt ott van a fűszálakon.

Gyuszi előkereste botját, kalapját, elbucszott a büszke vártól és gyors léptekkel hazafelé indult.

Boldog volt és víg. Tele színes képpel a feje, ábrándozással és élénk képzelődéssel a kicsi szíve, a melynek egészségesen pezsdülő vére im rózsás színt lehell az arczára és megragyogtatja gyermeki boldogsággal a tekintetét.

*

Margitról és Gyusziról, erről az eleven kis borszemről, kevés ujságot hozott nekem bérczes uj hazamba a hírnek szárnya. Egy-egy levélből, egy-egy közös ismerősnek az ajakáról tudtam meg egyetmást, pedig szerettem volna tudni. Minden érdekelt, a mi Margittal, hajdani játszótársammal történt. Kíváncsi voltam a férjére és kíváncsi különösen a fiacskájára. Milyen lehet valjon? Hasonlít az anyjához? Kékebbek a szemei? S a haja? Szőke-e, nem-e?

De várakoznom kellett.

Eltelt két év, három év, azután négy. Azután kilencz. A tizedik esztendőben végül melegebb sugár támadt valahonnan, s a vitorláimba duzzadó friss tavaszi szél haza hozott. Immár jóformán idegen lettem otthon. Sokan nem ismerték, sokat nem ismertem. Meghalt ez, elvándorolt más vidékre az. A »fekete kutya« sarki boltos, a kitől sárgaczukrot vásároltam, meghalt. Még házi kol-dusom, nyugalmazott kalapjaim és kabátjaim hű viselője, a sánta Czibak is elpusztult valahova szegény. Senki sem tudta megmondani, hogy a föld felett botorkál-e még az öreg, vagy a föld alól élteti a sírján rügybe pattanó kankalinosok.

Tudakozódtam Margiték után is. Első kérdésemre nem adtak választ. Az édes anyám fejét ingatta és félre-nézett. Tudakozódtam másodsor. Akkor azt mondták, hogy Margit igen jó módban él, férje takarékpénztári igazgató lett, s e mellett a leggyöngédebb férj a földön, — de szenved, igen szenved...

Miért szenved?

Erre azt felelték, hogy így meg amúgy... Nem jó beszélni az ilyesmit. Fáj az mindenkinek. Sajnálkozással van minden ember, de fájdalom, nem segíthet. Nem segíthet azokon senki.

Különös...

Összegondoltam egy határ szerencsétlenséget: melyik talál reá? A forróság-e, vagy a fagy? S ha jó ember a férj, ha jó módban él... Az emberek sok mindenféle zoldséget árulnak, jó lesz tehát, ha magam látok utána. Másnap aztán megtudtam azt is, hogy Gyuszika, ez a kedves, tíz éves fiúcska négy hónap előtt *valahogy* meghült és alig három heti szenvedés után tudógyulladásban meghalt. Szegény csepp bogárkát nagy részvétellel temették. Margit sápadt volt, mint a fal, de nem sírt. Azt beszéltek, hogy a férjét akarta kimélni, a ki szem-melláthatólag sokkal jobban meg volt törve, mint ő.

Harmad napra pedig felvettem a szebbik kabátomat és elindultam a zöldfa utcába.

A kapu be volt zárva. Megrántottam a csengetyű-huzót. Valami koppant. Mi az?... A csengetyű éles hangja kellemetlenül érintett. Fázékony és érzékeny lettem tőle, mintha nedves hideghez értem volna. Jöve azonban pár pillanatnyi várakozás után egy szikár cseléd és kinyitotta az ajtót. Bizonyosan tudtam, hogy itt laknak, — de azért megkérdeztem. A cseléd igenlőleg intett. Tessék csak. Az ur ugyan nincsen most ide haza, a nagyságos asszony azonban itthon van. Mindig itthon van...

Micsoda?

Az ördögbe! ezek az emberek végre is úgy tele beszélnek a fejemet, hogy akaratlanul is gyanakodni kezdek. Hát mi van abban, ha egy fiatal asszony, a ki alig négy hónap előtt temette el az édes fiacskáját, mindig otthon ül? Ha sohasem megy ki? Ha kerüli a kívül való hideg világot és a még hidegebb embereket? S ime ez az aggodalmas arczu, buta cseléd... Integtet némán a fejével és tanácstalanul vonogatja a vállát.

Felmentem az emeletre, s kissé ideges kézzel kopogtattam meg az ajtót.

Szabad.

A Margit hangja volt. Ugyanaz a szelíd, dallamos mély hang, mint régen. De a mikor beléptem a félhomályban hallgató, tágas, kényelmes terembe és megpillantottam hirtelen azt a sovány, szenvedő asszonyt, ki elmém jött, s a midőn rámismert, egy pillanatig felvillanó gyenge mosolyal nyujtotta kezét, — alig ismertem meg benne a régi Margitot. Azt a nyulánk leányt, ki rózsás arcczal élt az emlékemben; ki derült volt, mint a sugár és fürge, mint egy eleven pinty. Ez nem az, ez nem az...

Ez halavány és bágyadt. Ennek a szívét jeges kézzel markolta meg a boldogtalanság. Teremtő istenem!... de hát végre is... egy gyermek. Elég nagy ok-e ez arra, hogy egy fiatal asszony ennyire tönkre menjen? Szegény Gyuszika kedves, jó gyermek volt, — de most már vége. Miért pusztuljon el vele együtt az édes anya is? Milyen szomorú kérdések ezek, uram... Ki ad reájok választ?

Margit helyet mutatott, azután beszélgettünk. Vonatott, kedvetlen társalgás volt ez. Szándékosan kerültem a multat, hallgattam a régi fényről, nem óhajtottam az aranyos álmok feltámadását, s valóságos izgatott félelemmel kerültem minden szót, a mely véletlenül a boldogtalan kis Gyuszikára emlékeztette volna.

Beszéltem arról a megváltozott világról, a melyet tíz évi távollét után itt találtam, s éppen abban voltam, hogy némely közönséges társalgási tárgyat hozzak elé, a midőn valami történt. Kegyetlen, bus dolog, a mitől megzavarodott a fejem és elhallgattam.

Margit hozzám hajolt és kérő, suttogó hangon így szólt:

— Halkabban beszéljen... Ne nehezteljen érte, de ugy-e ön ért engem? Nagyon kérem...

Azután kezére hajtotta fejét és lágy, mesemondó hangon tovább beszélt.

— A férjem nem tudja, — folytatta maga elé nézve, — férfiak nem értenek a neveléshez. Ezt azonban hiába mondom neki, mert nem hiszi el. Igen, igen!... A gyermeket nem szabad magára hagyni, mert vad lesz és rakoncziatlan. Ha jól viseli magát, akkor történetet mondok neki arról a szép királyleánykáról, kit elűzött atyja palotájából a rossz akarat és a gonosz szellem és a mikor így sem tölthette ki rajta egészen a mérgét, akkor utána ment egy fekete felhő és a rengetegben, a hét fa közelében megragadta istentelen kézzel a hullámos aranyhaját és megölte szegényt... Nem látta senki, csak a csillagmadár... Óh ez tündérmadár! Kiterjesztette azonnal a szárnyacskáját, elrepült a sziklakirály palotájába és attól csodafüvet hozott... Azzal a füvel feltámasztotta ugyan, de a szegény királyi gyermek mégis nagyon búsult... Lássá, uram, ha jó a Gyuszi, hát mesét mondok. Ha rossz, megbüntettem. Mentől szigorubban, annál derekabb ember válik belőle, ha megnő és belátja, hogy az édes anya keze nyomában áldás fakad... A szigorú büntetés mindenesetre visszaretenti attól, hogy ugyanazt a hibát másodsor is elkövesse.

Hallgattam és meglepetve néztem. Margit pedig megrázta hirtelen, hevesen a fejét.

Kortársak.

Horváth Boldizsár.

— Férjem nem értett engem! fakadt ki érdes hangon. Gyuszi rossz volt, hát megbüntettem. Jól tettem; megérdemelte. Megparancsoltam neki, hogy maradjon itthon; nem engedelmeskedett. Kiment a mezőre, s onnan az eső kergette haza. Kitérdepeltem az ajtó elé a folyosóra. Férjem haragudott. Azt mondotta, hogy hideg az idő, esik az eső, meghül, beteg lesz... Nevetséges beszéd! Hideg van? Dehogyan van! S ha van is? Hadd' érezze, hogy rossz fát tett a tűzre. Nem árt neki. Olyan az a gyermek, mint a vas. Ismeri?

Felelni akartam valamit. A hölgy nem várta be.

— A férjem, a férjem! ismételte izgatott hangon, rövid, gyors lélekzettel, — képzelje, majd hogy össze nem veszünk. Ő be akarta hozni Gyuszit, mert sírt, — én nem engedtem. Csak hadd' sírjon! Javára válik, ha megszokja az engedelmisséget. Férjem erre kiment és becsapta maga után az ajtót. Először életében volt ilyen goromba, hanem azért nem engedtem. Nem, nem! Most már azért sem. Gyuszi mindaddig künn térdepel, a mig javulást fogad. Mondott valamit?

— Semmit, asszonyom.

— Azt hittem... mormogta eltompult hangon Margit. Azt hittem, hogy ön is férjemmel tart. Hogy ön is azt hiszi uram, a mit ő hisz... Bolondság! Hogyan lehet valaki olyan kiméletlen, hogy engem okoljon, a miért Gyuszi köhögni kezdett... Már talán meg sem szabad büntetni a gyermekeket? Az igaz, az igaz... Tessék?

— Nem mondtam semmit.

— De gondol...

Margit fölkapta fejét, előrehajolt és ajkára szorította megzavarodva az ujját.

— Vigyázzon! Uram, önnek megvallom; ön az egyetlen. Lássá, a mikor beteg lett a fiam, lelkiismeret-furdalásaim voltak. Valami tépett és fájt... A szívem, a fejem... Nyomorultnak éreztem magamat. Titokban igazat adtam a férjemnek és magamat vádoltam. Igaza van! Gyuszi meghült, be kellett volna hozni. Hideg volt, eső esett... A szegény fiu bizonyosan megfázott. No de semmi. Isten jó hozzám és nem hagy el. Nem is hagyott. Hisz Istenben? Pszt... Nagyon kérem — Halkabban uram, halkabban.

Ezzel felállt, lábujjhegyen a mellékszoba ajtajához sietett, oda tapasztotta félénk, rémült arczzal a fülét és hallgatódzott.

— *Gyuszi alszik...* suttogta meg könnyebbülve. Nem nézi meg?...

Elfacsarodott a szívem, s csak hagytam, hogy átvezessen a másik szobába. Ott aztán eleresztette a kezemet, s e pillanattól kezdve, mintha ott sem lettem volna. Többé nem ügyelt reám. Letérdelt a hintaágy mellé, megigazította gyógygőgő ajakkal a párnácskákat és altató nótát dudolt halk, kedveskedő hangon, az édes anya hangján:

— Haja buba édes, haja... Aludj szívem...

A hintaágy üres volt.

A barátság kamataiból él, a szerelem fölemészti a tőkét.

*

Ha csupa jót mondok a nőkről, azt vetik majd, hogy nem ismerem; ha csupa rosszat, azt, hogy kitétték a szűrőmet.

*

Ez azonban nem fog akadályozni abban, hogy jót is rosszat ne mondjak róluk.

Arzène Houssaye.

*

A szív, mely csábításnak hisz, zárhoz hasonlít, melyet tolvajkulcsal nyitnak fel,

Urmánczy Nándor.

Brutust az utolsó rómainak szokás hívni. Horvát Boldizsárnak ennél is szebb neve lesz történetünkben: az utolsó magyar doktrinár.

A magyar doktrinárek teremtették meg a modern Magyarországot és alkotmányosságát. Ők vezették ki e fajt a rendiség vársánczaiból, ők terjesztették ki a közjogokat a nemességről a közrendre, ők alkottak a populusból egységes politikai nemzetet. A legnagyobb forradalmak egyikét hajtották végre a negyvenes években, vérontás nélkül: a toll s a szó hatalmával. Agitációjuk ereje jogérzést és nemzeti öntudatot ébresztett a kormányzottak tömegében, ahol sok százéves megszokás csupán türelmet s megadást nevelt; a kormányzó osztályban pedig elhervasztá az erélyt és a kiváltságos hivatásuk védelmére szükséges hitet: harcz és ellentállás, sőt alku nélkül engedték át a tért az új eszmék hódítójának.

Győzelmük oly tökéletes volt, hogy két nagyhatalom hadserege s az abszolútizmus rémuralma sem birta többé művüket lerontani és a régi állapotokat helyreállítani. Az eszmekörön, melyet képviseltek, fordult Magyarország sorsa azóta a belső szervezkedés s a reformalkotások feladatai közepett.

Két évtized telt el így; új nemzedék ült az öregek helyére a parlament tanácsában, kormány-padokon. S az új emberek már inkább kiélvezői az ígért földének, ahova apáikat a magyar doktrinárek vezérelték. Törekvéseiből hiányzik az ideál, mert nem kell többé eszmei, csupán realis, anyagi akadályokkal vívódniok. Ez teszi őket ridegekké, számítókká, haszonért megalakuvóvá, amely tulajdonságok a doktrinárekéből teljesen hiányoztak.

Azok idealisták voltak a szó legnemesb értelmében. Szerény életviszonyaikat a szerint rendezték be, hogy a hatalomtól függetlenül, világi hiuságoktól elzárkózva, a hazának és eszméiknek élhessenek. Szigoru erkölcs, vas következetesség s meleg, poetikusan érző szív, ezzel járó érzékenység jellemezte őket. Nem egy közülök szegénységi fogadalmat tett, családot se alapított, jobban szeretve a közpályán betöltendő kötelességeket saját énjük-nél. Belőlük lettek a spielbergi és kufsteini rabok, a nemzeti martirok, de se szabadságevésztes, se halál-veszelem nem rettenté őket vissza a zászló követésétől, melyen politikai dogmáik ragyogtak a zord idők izzó napfényében.

Ezek sorából maradt meg köztünk az öreg Horvát Boldizsár. Őrállomást foglal el a törvényhozás padján, hallatni intő szavát mindannyiszor, ha az új nemzedéket opportunizmusa messze eltereli apáinak oltárától, vagy buzdító szózatát, ha föllendülni látja e nemzedékben a régi eszmények kultuszát.

Hova lettek társai, a többi apostolok, hogy ő így magára maradt?

A legtöbb lerotta adóját a természetnek, megtért őseihez. A még életben levők közül sokan belefáradtak

a közszolgalatba, megőrölte idegeiket, megtörte erejuket az élet. Mások belejutottak az új idők sodrójába, mely gyorsan elhasznált és félrevet mindent: embert, tekintélyt, erkölcsöt: egyensúlyuk megingott s lejárták magukat. Olykor találkozunk velük s csak fényes nevük emlékeztet egykoron megkezdett fényes pályájukra: maguk hasonlóak ama stilizált kőlapokhoz, melyeket hajdan a Mátyás-szobor talapzatához szántak, de a terv dugába dőlt s ma a Múzeum-kertben cselédpad gyanánt használatnak.

Horvát Boldizsár megmaradt annak, aki negyven éven át volt a magyar közéletben. A lélek frissességét, rugalmasságát, eszméinek erejét, szárnyait és szíve melegségét a kor nem viselte meg.

Pedig ha társainak volt, neki is lehetett volna mentsége a rezignáláshoz. Hosszu közpályájának fáradalmi jogot is adtak volna a megpihenéshez. Útja nem mindig volt rózsákkal meghintve, sokat kellett küzdenie és csalatkozni emberekben, a korszakban, a nemzet fogékonyágában s az intézmények gyarlóságában. Méltán írta egy angol diplomata, hogy a hatalom polczára jutás s az onnan eltávozás útja gyötrelmesb a Golgotánál, mert az emberek megvetésére tanít, mert egyfelől a hízegők, másfelől a hálátlanok sorain vezet át veszőfutás gyanánt. Horvát Boldizsárt ettől megóvta egészséges életfilozófiája és nagy emberszeretete. De legfőképp az, hogy rendületlenül tudott hinni az ügynek, melyet szolgált s az eszméknek, melyek politikai krédóját tették ki.

Ilyen karakterből a mai emberek önzése, rideg cinizmusa ki van zárva. Nem a kor, hanem a depravált szellem aggasztja el az új nemzedéket, véníti meg korán az ifjakat. Horvát Boldizsár ősz fejjel, testi szenvedések, krónikus szembaja daczára, mely az írás és olvasás gyönyörűségétől korán fosztotta meg, fiatalabb ma is, lelke melegebb, érzései közvetlenebbek, mint az egész ifjú parlamenté körülötte.

Sorsában mégis van valami a Prometheusok tragikumából.

Tele gondolatokkal, tiszta szándékkal s óriási munkaerővel vette ki részét a kiegyezési műből s az első felelős miniszteriumban az ország regenerálásának munkáiból. A magyar doktrinák hagyományait igyekezett valósítani, megteremtve e hazában a jogállamot, a nemzeti demokracziát és szellemi renaissanceot. Az ő tolla kölcsönöz a király ajkára a meleg szavakat, melyek a trónt újra népszerűvé tették. Az ő keze bontotta meg a közkormányzatban a vármegyei keretek kőbástyáit, midőn kiválasztá a megyéből a birói funkziót s megalakítá a független birói, szakavatott ügyési kart és az első magyar esküdtzékeket. Tervei tovább nyúltak, lelki szemei előtt a megyei közigazgatás is állami organizmussá alakult át, melyben az önkormányzat szervezeten s határozólag működik közre a pártkormányok ellensúlya gyanánt. De e tervek fölé keresztvonást róttak a körülmények.

Az Andrássy-kabinet a közjogi ellenzékkel állt adáz harcban s Tisza Kálmán, hogy a kormány ellen a megyei élet konzervatív elemeit megnyerje a balközép

politikájának, e reformterveknek ellen szegült, védelmébe fogta a régi megyét s üldözni kezdé a reformereket. A viták elkeseredettek voltak, naponkint mérgezett nyilak zápora hullott a miniszterekre s a kormány két doktrinár tagja, mindketten érzékeny, ideges, poetikus lelkek: Eötvös József b. és Horvát Boldizsár a sértő támadásokra pokoli kínokat álltak ki; testi erejük nem bírta ki a kálvária utat. Eötvös ájultan rogyott össze és sápadtan rebegte: »Megölnek Tiszáék«. Horvát Boldizsárt is súlyos betegség verte le, mikor Irányi Dániel a váci sajtófogságban tüdővészt elpusztult Bösörményi haláláért az igazságügyminisztert tette felelőssé, mondván: »E vértant a miniszter halálra kínoztá«. Horvát Boldizsár izgottan követelt a háztól e sértésért elégtételt s kijelenté, hogy míg azt meg nem kapja, miniszteri székét nem foglalja el. Deák roszszaló határozatot indítványozott Irányi ellen, mire Tisza s az egész ellenzék kiment a teremből, és a jegyzőkönyvbe bele iktattatott az a végzés, hogy a ház egyhangulag fejezze ki roszszalását Irányi méltatlan vádjá fölött. Ez izgalom Horvát Boldizsárnak több heti súlyos betegségébe került. De most még nagyobb válság következett. Tervei a megyereform dolgában a minisztertanács elé kerültek s a kabinet többsége, a balközép magatartásától való félelemből, fölálodta az elvet az opportunizmusnak, a jogállam kiépítését a pártérdeknek Eötvös már akkor halva volt, Andrássy közigazgatási kérdésekben gyöngé volt és a többség Horvát Boldizsárt leszavazta. Beadta rögtön lemondását, megvált a hatalomtól, politikai meggyőződését nem tudva alárendelni a viszonyoknak. Ilyen tisztos bukás se volt azóta nálunk, kormány férfaink más gyakorlatot követtek: akkor mentek, midőn már senki se marasztotta őket.

Horvát Boldizsártól Andrássy csak nehezen vált meg. Kész volt neki engedményeket is tenni, csupán a főkérdésben maradt hajlíthatatlan: »A vármegyét — mondá — az Istennek se adom oda«. És Horvát Boldizsár visszavonult az aktív politikától, a szinpadról a nézőtérre ment át. S végig kellett néznie, hogy a nemzeti és jogállam kiépítését célzó terveinek hijában mily rozoga fejlődést vett az ország, a megyereform fölálodása mily kevéssé hátráltatta a pártharcokat, látta a nagy Deákpárt korhadását, a reform-politika zátonyra jutását, s végig nézte 15 éven át a Tisza-korszak meddő alkotásait, a párt-szempontok föltétlen uralmát elvek és elmék fölött.

Nézte, s várta a fordulatot, melynek előbb-utóbb bekövetkezésében bizott, mert hitt az eszmék s elvek nagyobb erejében a pártmindenhatóság fölött. S most itt a fordulat, mely a prometheusi láncokat feloldja, megindult a kormány-hatalmon a cselekvő, alkotó reformáradat, melynek medrét 24 évvel ezelőtt Horvát Boldizsár ásta meg. Beválnak eszméi, feljük fordul a közfigyelem, megért rájuk a közvélemény, de az agg mester nem állhat többé a munka élére. A tevékenység ifjabb erőkre vár; az öreg ur tiszte csupán az, hogy biztassa, lelkesítse őket: »Hosszu apály után itt a dagály; fel az evezőkhöz!«

Győzelem.

(Egy nő naplójából.)

Irta: GEORGE DURUY.

(Folytatás.)

Szept. 29.

Lovagolni jött kedvem. Mivelhogy Jacques és Blanche minden reggel kilovagolnak, ma reggel elkísértem őket. A nagy faszorban ez a bolond Blanche azt indítványozta, hogy nyargaljunk egyet.

— Kifárasztod anyádat, Blanche, — mondá Jacques.

Ez a szó bosszantott, kanczámat vágatásra bírtam. Blanche, a kit Jacques tanított lovagolni, s a ki úgy lovagolt, mint akár egy hivatásos lovárnő, nemsokára elhagyott. Korbácsomat használtam, de hiába erőlködtem, hogy az általa nyert előnyt visszaszerezem. Nevetése kétségbeejtett, miközben úgy röpült, mint a nyíl. Mikor a faszor végére értem, elfogyott a lélekzetem.

— Látod, mit csináltál, — mondá Jacques. Anyád már nem bírja tovább....

— Ne korholja, — mondtam neki, az én hibám. Kissé kijöttem a lovaglásból....

Mily erőfeszítésembe került, hogy e szavakat közönyös arcczal mondjam el, hogy ne áruljam el azt a megaláztatást, a mit szívem érzett!

— Visszámégyysz mama? Kérdezé Blanche.

Szegény kedves gyermek! Ha gondolta volna, hogy a mikor e szavakat intézte hozzám jóságosan, engem, az anyját, hirtelen az a vágy fogott el, hogy rá vágjak korbáccsal! Magukra hagytam őket, s visszatértem a kastélyba. Vége! Sohasem lovagolok többé, soha, soha!...

Okt. 4.

Kis összekocczanásom volt Blancheval, mert a helyett a hajdizs helyett, melyhez neki jött kedve, s mely nem illett az ő korához, azt parancsoltam, hogy leeresztett fonatban viselje a haját. Mily gőzerővel szeretnének ezek a libák öregedni. Ha Blanchera hagynám, úgy öltözködnék, mint egy husz éves leány....

Jacques, a helyett, hogy az én pártomat fogta volna, a chignon mellett emelt szót. Ez jellemzi általában Blanche iránt való magaviseletét. Valóban úgy látszik, mintha férjem magára disputálná azt, hogy ennek a gyermeknek minden beszéde kedves és okos dolog. Kényelmes szerep, az bizonyos. És Blanche is, ki eleinte nagyon hajlandó volt kerülni mostohaatyját, most anyyira belebolondul, hogy azt kérdezem néha magamtól, vajjon nem szereti-e ő is Jacquesot, vagy tán még jobban! Megvallom, ez nagy fájdalmat okozna. Szinte végzetesség Jacques természetében, hogy a ki csak közelébe jut, azt elcsábítani törekszik, s mindig sikerül neki. Alig hiszem, hogy nagyobb hódító lenne nála a földön. Pedig ez nem szántsándékosság tőle, hanem hajtó ösztön: tetszeni vágyik, ez az egész, s el nem viselheti, hogy valaki kimeneküljön az ő különös varázsa alól. S erre minden eszköz jó neki, hizelgés, kecses szavak, még kecsesebb mosolylyal kísérvé, ígéretek.

Sokszor mondom neki: »Ha méltóztatott volna valamivel foglalkozni, mily pompás képviselőjelölt tudott volna ön lenni!« Mire bajuszát pödörgetve, kissé fáradt mosolylyal feleli: »Igen, többnyire célzt szoktam érni....« Persze, Blanche is e varázs hatalma alatt áll, mint a házban mindenki. Nem igen bántana, de néha úgy látszik, hogy Jacques nagyon is törekszik leánykám tetszésének megnyerésére, pedig amugy is szeretné már magát nagy leánynak tekinteni.

Jól tudom, hogy Jacques minden nő iránt, kivétel nélkül udvarias. Hiszen a minap is nagyon élénk bókot

mondott a missnek Gainsborough-kalapjára, a mit föl-tüzött fejére, a mit azonban én levétttem vele, mint hozzá nem illőt. Ez a nagyon kaczer leány, — hogy ezt eddig észre nem vettem — egész füléig elpirult a gyönyörúségtől. Tessék madrigálokat szavalni az ilyen gouvernanteok és bonneok előtt, nem bánom. Nem a legjobb izlésre vall, de nem is valami súlyos hiba. Nem minden férfi egyforma, s mihelyest oly csinos nő közelében érzik magukat, mint a miss, ezeket az urakat mindjárt elfogja az az alattomos vágy, hogy tessenek. De Blanche nem nő, Blanche az én gyermekem. Azt hiszem, Jacquesnak be kellene látnia, hogy egy mostoha atyának másképp kell magát viselnie mostoha-leánya iránt, mint valami lovagias udvarló. De szerencsétlenségre, vannak dolgok, melyeket férjem nem fog föl soha, s éppen olyanok, a melyek rendkívül bántanak engem: az érzelmek bizonyos árnyalatai, az erkölcsi érzék bizonyos fogékony-sága.... Pedig Jacques jellemes ember minden ízében. Bebizonyította: háromszor verekedett meg; minden pillanatban vagy becsületbírónak, vagy tanúnak keresik. De alapjában véve mi a becsület? Nagyon jelentéktelen dolog, emberi morál, egy külön kaszt tulajdonsága, elnéző az előítéletes ostobák iránt, néha nagyon szűk határu, csalfa, de mindig hiányos valami. Különben pedig nagyon csekély azon esetek száma, mikor ezen szertartásos morállal élni kell, éppen mint a fehér nyakkendővel. Nem olyan ez, mint a mindennapi ruha, melyet az ember soha le nem tesz; pedig mentől többet gondolkozom, annál jobban belátom, hogy ez teszi az igazi becsületes embert....

Okt. 7.

A park fái már hullatni kezdik leveleiket. A szél legkisebb fuvallatára ezernyi ezer levél szabadul el az ágaktól, tánczot jár az égben, mint valami nagy sárga lepke, lassán-lassan leesik, s halvány arany szőnyeget terít az utra, s olyan zajt okoz a láb nyoma alatt, mintha selyemszövetet dörzsölnének össze. A szőlőlevél szemre kellemes vöröses színt ölt magára, de e szín szomoruan hat a lélekre, mert a tél közeledését hirdeti. Már én csak úgy vagyok alkotva, hogy titkos összhang van kedélyem állapota és az egyes helyek nyujtotta kép közt, minden évszaknak megfelelő jellem. Így mindig roppantul hatott rám az a finom melankólia, mely az ősznek rendes kísézője. S ezt az állapotot az idén még jobban tapasztaltam. Vannak pillanatok, mikor olyan meghatározhatatlan hideg valamit érzek, mint a köd, mely folyton szakad rám, s behatol bensőmbé: s valamint a természet, úgy szívem is félgyszólt. Tudom, miben van hiánya: a jótékony melegben, a szélesen áradó napfény-okozta gyönyörben, mely nagyon hamar eltűnik s nagyon későn tér vissza.... De hát én minek a hiányát érzem, mit vesztettem el? Nincsenek-e mellettem azok, a kiket szeretek, férjem és leányom?

Okt. 10.

Ma este, ebéd után, mind a hárman a szalonban voltunk, egyedül. Jacques és Blanche az egész étkezés alatt tréfálkoztak; ez a kimeríthetetlen zajos vigság kissé eltárasztott. Mikor munkámba kezdtem, Blanche odaült mostohaapjának a térdeire s szakállát ujaira csavargatta. Jacques csak nagyon gyöngén védekezett s mellette haragosan nevetett. Mivel ezt a mulatságot illetlennek találtam, azt parancsoltam Blanchenak, hogy rögtön hagyja félbe. Engedelmeskedett, de durczás arcczal, s egész este duzzogott rám. Ezt a leányt igazán nem tudom megérteni. Nyelve fékezetlen, fiúhoz való allurejei sértők; nincs benne semmi abból a tartózkodásból, abból a szerény kecsességből, mely oly jól áll a fiatal leányoknak, s mely oly meghatóan vonzókká teszi őket.... S mily kevésbé

sajnálja atyját! Vajjon egyáltalán gondol-e még rá? Bizonyos vagyok benne, hogy egyetlen egyszer sem jut eszébe, hogy ez az ember, a kit tegez, a kit atyjának nevez, a kinek minden reggel és este csókra nyújtja arcát, a kit minden pillanatban megölel, alapjában véve nem egyéb rá nézve idegennél, a ki a házban elfoglalta az igazi atya helyét. Megrezzenek, mikor látom, hogy ennél a gyermeknél oly szegény a szív emlékezőtehetsége. Abban a reményben, hogy tapintatosan értésére adhatom mindazt, a mit erre vonatkozólag nem mondhatok el neki, arra a gondolatra jöttem, hogy neki adom atyjának nagy alaku arczképét, melyet a kastély padlásán találtam meg. Nyugodtan megnézte, azután kikeresvén szobája falán az alkalmas helyet, a hova fölakaszthatná, azt kérdezte, hogy nem adhatnám-e oda Jacquesnak az arczképét is, hogy páros legyen. Majd elpirultam. Ez az ostoba kis tüntetés lehető volt ezelőtt négy hónappal, mikor arczképét a podgyászban falura vitték. Ha a missnek csak egy szemernyi finom érzülete lenne, belátná, hogy most már nem beszélhetek Blanchenak atyjáról úgy, mint azelőtt. De hogyan követelheti az ember az ilyen alantastól, hogy ezt magától kitalálja?... Ennek a skót nőnek a kacérsága minden határon túlmegy. Rájöttem, hogy arczát minden reggel és este liliumvízzel mossa. Persze, hogy ezután is kiérdemelje Jacques elismerését, a ki a multkor arczának »rózsás színét« dicsérte. Rózsás szín!... Nem lealázó-e, hogy oly komoly ember, mint a minőnek az én férjemnek kellene lenni, annyira lealázza magát, hogy üres bókokat mond egy havonként fizetett nevelőnőnek!

Okl. 11.

Ma Jacques-kal kissé heves szóváltásom volt. S mily kicsinyes ok miatt, én Istenem! Azért, mert megtiltottam Blanchenak, hogy ne játszék az ő szakállával. Ki gondolta volna előre, hogy házasesetünkben az első összekoczczanás ilyen dolog miatt történik?

Ma reggel történt, dejeuné előtt. Belépett szobámba, s miután elég szárazon jó reggelt kívánt, körülbelül ezeket mondá: »Jól aludt kedvesem? Idegei tegnap kissé feszültek voltak. Blanchenak olyan megjegyzést tett, a mit előtte nem akartam észrevenni, de meg kell önnek mondanom, hogy logikáját hiányosnak tartottam. Mert vagy fiatal leány Blanche, s ez esetben igaza van, ha magaviseletében kissé több mérsékletet követel, vagy pedig még gyermek, s ha ilyenek akarja tartani — a mit a minap egyik szavából következtetni véltem — akkor nem látom át, hogy micsoda kifogásolni valót talál teljesen ártatlan, gyermekes magaviseletében, a milyent tegnap este tanusított velem szemben....«

Mig metsző, száraz szavait hozzám intézte, máskor oly lágy, oly kedves kék szemei oly tiszták és hidegek voltak, mint az aczél. Kissé keserűen válaszoltam neki. Kijelentettem, hogy egyáltalában nem akarom Blanchet oly babának tartani, a kinek még nem nőttek ki a fogai, de ragaszkodtam ahhoz a jogomhoz, hogy benne még jó ideig gyermeket lássak. Ha kora meg is enged neki holmi csintalanságokat, de neme megtiltja, hogy egy férfival szemben, még ha ez mostoha-atyja is, oly kiváltságokkal éljen, hogy térdeire telepszik s szakállában babrál. Azért vagyok az anyja, hogy bizonyos illetlenségekre figyelmeztessenem, ha egy bizonyos ösztön — a minék eddig nyomát sem fedeztem föl benne — ezt nem sugná neki.... Jacques figyelmesen hallgatott. Meglepetés tükröződött arczán; kétségkívül csodálkozott azon, hogy nem gondolta meg, azokat az igaz dolgokat, a miket neki mondtam.... És mégsem.... Más fölfogásának kellett lenni, mert beszédem alatt tekintetének keménysége gunyorossá vált, a szarkasztikus ráncz, mely-

től úgy féltém s mely oly visszatartó volt, félrehuzta száját, szellemes keskeny ajkának szögleteit. Azzal a meghódító alázatossággal csókolta meg kezemet, melyben oly nagy mester volt, azután mosolyogva, megelégedett, diadalmas kifejezéssel fordult felém, oly szavakkal, melyekben kezdetben rejtett értelmet kutattam, de a melyekben semmi ilyes nem volt, vagy pedig én nem bírtam fölfedezni: »Kedvesem, kissé elveszti a fejét.... De ez onnan van, mert nagyon szeret.... Higye meg, hogy nem haragszom önre....«

S ez az oly rösszul kezdődő nap kedvesen végződött. Jacques csupa tapintatos figyelem és előzékenység volt irányomban. Kikocsiztunk hármásban. Gyöngéd dolgokat sugdosott fülembé, titokban azokat a mély pillantásokat vetette felém, melyek annyira zavarba hoznak, hogy le kell sütnöm szememet; Blancheval együtt összekereste az itt-ott még található mezei virágot s csokrot kötött számomra. Soha még naplementét nem láttam oly ragyogónak, mint ezt, melynek sugarai szende derüvel vonták be a tengerként messzeségbe tűnő nagy síkságot s a falvakat, honnan fehéres füstgomolyok emelkedtek az ég felé. Bájós fény vonta be az egész szép tájképet, mely mélységes csendbe merült, s az egész természetet, mely boldog és nyugodt volt, mint az én szívem....

Okl. 25.

A napok szemlátomást rövidülnek; a nagy sikvadászatoknak vége; néhány szomszédunk már visszatelepedett Párisba; Jacques arról beszél, hogy két hét múlva visszamegyünk. Addig is, mivel az esték hosszúak, leányom különös fogékonyságát arra használta fel, hogy megtanítja biliárdozni. Ugy látszik, hogy Blanche csodálatraméltó haladást tesz benne.

Azon ürügy alatt, hogy e nőies szép játék még mulattatóbb, ha hármásban játszák, fölhívtak, hogy én is vegyek részt benne, s mikor visszautasítottam, nem lévén hozzá oly nagy hajlamom, mint leányomnak, az a kedves ötletük támadt, hogy fölszólítják a misst. Kezdetben kérette magát egy kissé, de lerítt arczáról, hogy majd meghal a vágytól, hogy Jacques jóakaró szemei előtt kifejtse ügyességét és kecsességét. A karambol tehát egy ujoncczal többet számlál. Játékosaim boldogsága teljes; de nem az enyém, mert oly lármát csapnak, hogy sem nem olvashatok, sem nem dolgozhatom munkámon nyugodtan, míg ezek a végtelen játszmák tartanak. Jacques tanácsokat osztogat, ritka lökéseket mutat, perorál; amazok odaadással, sőt csodálattal hallgatják, s majd szétesnek a kaczagástól minden tréfájára.... Én meg szó nélkül, mozdulatlanul nézem őket a terem mélyében, egy sarokban, hol egészen megfeledkeztek rólam....

Okl. 26.

Éppen most néztem át Blanche füzeteit. Nagyon nyomoruságosak! Diktandók, a hol a helyesírás még nagyon bizonytalan, néhány angol föladat, egy kis történelem, földrajz, számtan.... ez az egész. Az irodalomból néhány igen könnyű kérdést intéztem hozzá; nem tud belőle semmit. Pedig azt állították, hogy a miss kitünő nevelőnő, kutforrása a tudományoknak.... No csak ne beszéljenek előttem az angol nevelőnőkről!

Blanche hátra van, nagyon hátra. Ha így folytatja, hogyan fogja letehetni a vizsgákat? A mennyire én tudom, a lovaglás és a biliárd eddig még nincs a vizsgák rendjében. Nagyon lealázó lenne rám nézve, ha leányom legalább egyszerű sikerrel nem tudná letenni a vizsgát.

De ez az én hibám is. Nagyon rossz nevelési rendszert követtem vele. Ezek az idegen nevelőnők, ezek az angolok és németek, a kikre azért bizzuk leányainkat,

mert nincs hozzá bátorságunk, hogy magunk neveljük föl őket, nem érnek semmit, itt az ideje, hogy ezt a divatot megváltoztassuk... Igen, de ha elküldtem a Misst — a mi nemsokára bekövetkezik, mert igazán megbocsáthatatlan, hogy mily tudatlanságban hagyta — ha kitettem az ajtón a la Gainsborough kalapjával és rózsaszínü arczával, mitevő leszek Blancheval?...

Okt. 27.

Ha meggondolom, hogy az angol nők szemérmének mekkora a hire! Éppen most láttam, a park nagy fasorában, hol Blanche croquetet játszott mostoha atyjával és a missel: ez ugy szokott játszani, mely semmi kétséget sem hagy fönn harisnyájának színét s lábának kellemes kerekdedségét illetőleg, bokája fölött több centiméternyire!...

Tegnap óta sokat gondolkodtam. A miss határozottan képtelen elvégezni kötelességét, a melylyel megbíztam. Sőt angol kiejtését sem találom valami helyesnek. Elhatározott dolog, hogy el fog utazni, még pedig mihamarabb. Oly jutalmat fogok neki adni, mely lehetővé teszi neki, hogy Edinburghot csodálatba ejtse líliomvizarlásával, a melynek szabadon átadhatja magát.

De azután új nevelőnőt fogadjak-e, vagy Blanche magam mellett tartsam? Párisban jó intézetek vannak ugyan, sokat beszéltek a Sorbonneról. De nem szeretem ezeket a szépen fecsegő fiatal világfi tanárokat, azt a sok jövésmenést, időpocsékolást, azokat a nagy kalapu, nagy szakállu tanulókat.

Borzasztó kimondani is, hogy a kisebb rossz talán még a zárda. Tudom jól, hogy azelőtt hallani sem akartam arról, hogy odaküldjem leányomat. De mit tegyek, ha a másik módszer oly rosszul sikerült; azt kérdezem magamtól, hogy magának gyermekemnek érdekében nem kellene-e vele megpróbálkoznom. Bizonyos, hogy ez az elválás kegyetlenül fog hatni. De lesz elég kimenő napja, szünideje. Az ember meglátogathatja leányát a társalgóban, vihet neki nyalánkságokat, narancsokat, s elbeszélgethet vele dolgairól... E zárdák növendékei nagyon jó társaságban vannak, nincs semmi elhanyagolva, sem a vallásoktatás, sem a táncz, sem a zene, sem a varrás, sem az egészség; nem többet ér-e mindez a biliárdnál? Mindig meglepett azon fiatal leányoknak szerény és tartózkodó magaviselete, kiket a zárdák társalgó-termeiben láttam: ha Blanche magamnál tartom, fél év mulva ő fogja meggyújtani mostoha-atyjának cigarettáját... Az igaz, hogy ez kemény csapás lenne szegény gyermekre. De az ő korában a szomorúság hamar mulik. Ha meggondolom, hogy augusztusban tizenöt éves mult! Ahogy most nevelik a leányokat — alig lépik át a gyermekkort, azonnal férjhez adják — három év mulva anyós lennék, négy év mulva pedig nagyanya. Én, nagyanya!... Különös érzést kelt annak tudata, hogy egyszer nagyanyák leszünk... s ez a nap nincs is oly messze. Hány éves lesz akkor Jacques? Harminczkilencz. Ha a dolgok sora másként alakult volna, megkérhette volna a leányom kezét, s így vóm lett volna, a helyett, hogy engem vesz nőül! Borzasztó!... Megbolondulok, ha ilyenekre gondolok; megbolondulok....

Okt. 29.

Az a gondolat, hogy leányom három, négy vagy legfőlebb öt év mulva férjhez megy, nem hagy nyugodni. Megkeseríti éjjeleimet és nappalaimat. Majd ha a télen szalonomban, a társaságban vagy az operában látni fogják oldalamban mellettem, ahova néha el-el kell vinnem — mert már megköveteli, mostoha-atyja pedig támogatja ezt az igényét — így fognak szólani: »Lám, lám, madame

d'Orcellesnek már ilyen nagy leánya van?» S ha még tudják, hogy föltűnő szépségén kívül — már a mult évben észrevettem, hogy föltűnt, mikor egypárszor kíséltam vele — még nagy hozománya is van, az udvarlók serege ugyancsak körül fogja rajzani. Szép kilátások!

Okt. 30.

Elhatároztam magamat. A misst elküldöm, Blanche pedig zárdába adom, mihelyest Párisba visszatérünk. Nincs hozzá jogom, hogy azon férfi számára, ki leányomat elveszi, ne neveljek házias, okos, értelmes asszonyt. S ilyené csakis a zárdai élet teheti kedves gyermekemet. Kötelességem elém van szabva, Blanche tiz nap mulva belép az »Aux Oiseaux« zárdába. Nem minden szomorúság nélkül szántam el magam ez elhatározásra. Előre látom, hogy fog szegény Blanche könyörögni, rimánkodni; az a keserűség, mit érezni fog, szívémben nyilallik. De lelkiismeretem nyugalma teljes, s ebből a nyugalomból meritem azt az erőt, mely szükséges arra, hogy céloimig érjek.

Okt. 31.

Megengedem neki, hogy szünidejének hátralevő napjait zavartalanul élvezhesse. Mert ugy is fogoly lesz, tőlem s mindenkitől elzárva a zárda magas, szűk, szomorú falai által. Ő, a ki oly vidám, oly élénk, oly boldog, hogy szabadon csaponghat és fejlődhetik, mint a virág a levegőn s a napfényben. De itt az ideje, hogy éppen ebből a korlátlan fölöslegből gyógyítsa őt ki az eszélyesebb nevelés. Néha azt kérdezem magamtól, vajjon nincs-e valami megbomolva ennek a leálynak a fejében. Tegnap fönt állt a perron lépcsőjének ötödik vagy hatodik fokán, Jacques pedig lent a lépcső alján. Egyszerre csak felkiált: »Atyus, tárd ki karodat, hogy beleugorjak!« S ez a bolond Jacques oly állásba helyezkedik, mint a czirkuszi Herkules, mikor a kilőtt ágyugolyó fölfogására készül. Rájok kiáltok, de már későn... Blanche leugrott... s egymást átölelve tartva a földre rogytak, majd megszakadva a nevetéstől. Könnyen megsérthették volna magukat.... Ez már elviselhetetlen.... Még ma irtam az Oiseaux főnöknőjének.

Nov. 3.

Ma kaptam választ a főnöknőtől. A dolog rendben van. Grandvalból 8-án távoznak, 9-én Blanche a zárdában lesz.

Tudattam ezt Jacques-kal. Bajuszát pödörgetve, nagy figyelemmel, teljesen nyugodtan hallgatott. Arra nem mernék esküt tenni, hogy ajkain néha-néha nem játszott gúnyos mosoly. El voltam készülve, hogy kifogásokat tesz, ellenezni fogja a dolgot. Csak annyit felelt: »Hiszen akkor egészen kitisztítja a házat.... A miss és Blanche egyszerre.... De utóvégre is, igaza van.... Leánya nagyon feszélyezne bennünket a télen.... Kedves leány, de akadály kissé....« Ennyi az egész, a mit mondott. Egy sajnáló szava sem volt a szegény kicsikéért, a ki nemsokára elhagy minket. Pedig ugy látszott, hogy hajlammal viseltetik iránta: ő tehát így szokta szeretni az embereket. Blanche a nyáron ugy szórakoztatta őt, mint valami csinos bábu, ezer bohósággal üzven el unalmát. Visszatérünk Párisba; nincs már rá szüksége: menj tehát Oiseauxba kedves kicsikém!... Különös; mióta láttam, hogy nem viseltetik oly nagy gyöngédséggel iránta, szeretném magamnál tartani. Nem boszantó-e az ilyen közöny?... Egészen megzavar, hogy ez éppen ugy megnyugtatsa, mint ahogy fölháborít... Jacques a miss mellett sem szólt egy barátságos szót sem. Elküldésének hire teljesen nyugodtan hagyta.... De miért is jött volna

ki nyugalomból?... Ugy szeretném, ha valaki akadna, a ki azt mondaná, hogy nem voltam igazságtalan a szegény leány iránt, elvévén kenyérkeresetét; hiszen évek óta van a házban, mindig odaadó volt, s általában véve jól tanította Blanchet. S mégis elküldtem.... nem rossz tett-e ez tőlem?

Nov. 7.

Holnap reggel utazunk. Körül akartam még egyszer járni parkomat, beszívni lelkembe kéjét, hogy annál élénkebben őrizsem meg. Egyedül voltam, férjem és leányom a kastélyban voltak elfoglalva az utolsó rendezkedéssel. Végig mentem a nagy fason egészen a farkasveremig s gondolataimba idéztem lelki életemnek történetét az utolsó hónapok alatt; azt mondám magamban, hogy nagyon boldog voltam ezen a szép földön, érzém, hogy még jobban megszerettem, mintha e boldogságnak némileg az a hely is oka lett volna, mely az események keretét szolgálta. S elgondoltam magamban, vajjon megtalálom-e Párisban azt, a mit itt? lefoglalhatom-e ott férjemet teljesen a magam számára? Nem rejtőzik-e ott ezer ellensége nyugalomnak és boldogságnak, melyek Jacquesra leselkednek, hogy azonnal megragadják, mikor visszatérünk?... Páris elijeszt. Nagyon kelletlenül térek oda vissza, tele határozatlan, de fájdalmas szemrehányásokkal, fenyegető előérzetek által megrohanva. Elutazásom előtt azért jártatom meg kedves Grandvalomon bánatos tekintetemet, mely eltávolít e helytől, mint az utast a hajó, mely messze tengerekre viszi, hol vihar dühöng.

(Folytatása köv.)

Bashkirtseff Mária.

(Három cikk).

Irtá: AMBRUS ZOLTÁN.

II.

A gondviselés, a sors bona, a természet, vagy a hogy önöknek tetszik, elhalmozta Bashkirtseff Máriát minden jóval, a mit csak e feldön értékesnek szokás tartani. És, mint említettem, a naplójában, meg a levelezésében megtalálni a mi időnk minden nyugtalanságát, minden törekedését és minden csalódását. De hát mi baja lehet egy lelki és testi kincsekben egyformán gazdag, minden materiálisban bővelkedő fiatal leánynak, a kit az istenek és az emberek egyformán elkényeztettek? Ugy látszik, igen sok. Naplójában, leveleiben lapozgatva, újból megszerezhetjük a banális tapasztalatot, hogy a mi megvan, az nem számít, s hogy minél kivételesebb egyéniségről van szó, annál több a nélkülözése. Az embernek mindig hiányzik valamije, ha egyéb nem, hiányzanak neki a hétköznapi privácziók, a melyek szintén jók valamire, s a melyek általában nem oly rettentő dolgok, mint azok tartják, a kiknek a legtöbb részük van benne.

Mindaz, a mit a század az emberi élet kényelmesebbé tételére fölfedezett, ott van a lábainál. És része van mindabban, a mi millióknak csak álmódzás, sóvárgás és irigység tárgya. De mindennek a világon megvan a maga váltságdíja; s ő is megfizet mindezekért. Csak a szenvedés van ingyen, mely közös sorsa minden idők minden emberének. S ha Bashkirtseff Mária a jövő olvasóját főképp azért fogja érdekelni, mert lelkében nyomot hagytak a XIX. századbeli haute vie minden örömei, s mindaz a melancholia, melyekkel ezekért az örömekért meg kellett fizetnie: mindnyájunkat érdekelhet életéből az a rész, a mely az örök, a banális szenvedése volt.

A levelek, melyeket lapozgatni fogunk, nem tárják, nem terpesztgetik elénk, de nem is titkolják el előttünk ezeket a különböző mizériákat. Annak, a mi legfőbb érdeklődésünk tárgya, utána kell mennünk; de megtalálhatjuk. Irójuknak nem az volt a célja, hogy ezeket a mizériákat megértesse velünk; sőt látni való, hogy egyáltalán semmi célja sem volt, s teljességgel nem számított rá, hogy a holta után pose-ba kell állnia a leveleivel. E levelek legnagyobb részének (különösen a korábbi időből valóknak) nem igen van mélyebben járó témája, mint hogy: »Küldjék utánam a fehér napernyőmet,« vagy: »Pincio, a kutyám, elveszett,« avagy tán legfeljebb: »Tessék telegrafálni Worthnak, Laferrièreinek vagy Rebouxnak, hogy a báli ruhákat küldjék Nizzába, a honnan majd utánam küldik.« Azért ne lepje meg az olvasót, ha elejtett szövegből, egyes vonatkozásokból, ismétlődő sóhajokból, szüszavú intimitásokból, sajtáságos találkozásokról, megérthető ellenmondásokból stb. — messzire menő következtetéseket állítunk össze. A temérdek vallomás, a melyre építünk, mind benne van könyvünkben, de nem együtt s nem rendben; ezeket a vallomásokat össze kell keresgelnünk, hogy egymás mellett a jelentéktelenebbeknek látszó intimitások is beszédesekké, kifejezőkké váljanak. Ennek az érdekes léleknek a házába nem tekinthetünk be oly kényelmesen, mint a *Sánta Óradóg* Madrid palotáiba; a tető eltakar előttünk egyetmást; s ha sorba betekintünk rajtuk, hű képet alkothattunk magunknak az intérieréről.

Mielőtt tehát kísérletet tennénk bepillantani e lélek rejtekeibe, igyekezzünk megismerni ezt az egész kivételes existenciát. A világot, melyben él, környezetét, foglalkozásait; vagy például: egyik szeszélyét a másik után. Az apróságokat, melyekben benne lehet az egész nagy lélek. A gyermeket, a kiben benne lehet a nagy ember.

A Bashkirtseff Mária levelezése derült, enyhe világi képpel kezdődik. Képzelenek önök kényelmes úri lakot, melyben gondtalanul, csak a szórakozásnak élő nagy és kis gyermekek nyüzsgőnek-mozognak. Mindnyájan rokonok; de csak egy pillanatra vannak együtt. Nagypapák és nagymamák, tantok és cousineok, szép, fiatal mamák és testvérek, a kiket mintha csak skatulyából vettek volna ki. A felnőttek összeülnek közönségnek, a gyermekek pedig rögtönzött színpadra lépnek, a hol *élőkép*-eket ábrázolnak. Ott van az ismeretes Virágistennő, egy egészséges kis Nyár, az obligát Najád, fehér ruhában, sáson ülve, Psyche, amint az alvó Ámort nézi, és a négy évszak. A tavasz a mi barátnőnk: Moussia Bashkirtseff. A színhely Csernyakovka. A levelet, mely ezzel a sweet home-mal ismertet meg bennünket, Bashkirtseff Mária nyolcz éves korában irta.

Szándékosan irom a nevét úgy, a hogy ő irta. Mi magyarok az orosz neveket a magunk kiejtése szerint szoktuk írni. De ez a név a maga kozmopolita ortográfájával oly jellemzetes, hogy vétek volna változtatni a betűin. Ez angolos „sh“, s ez a francziásan irt orosz „eff“, végzet, így együtt, olyan kifejezők, az egész név úgy illik erre a kozmopolita családra, hogy szinte hamisításnak tűnnék fel előttem oroszabbnak tüntetni fel, mint a minő valójában.

Mert Bashkirtseff-ék Csernyakovkában csak addig vannak otthon, a mig mi egy vendéglőben. Ez a nagy-úri család olyan nomád életet él, mint a vándorczigányok. Az ő otthonjuk: Európának minden oly városa, a hol a társaság intenzivebb életet él, a hol a felsőbb tizezer a maga világában érzi magát. Bashkirtseff Máriának otthona: Nizza, páttriája: Flórencz, a téli város; legkedvesebb tartózkodási helye: Páris; rendes kiránduló pontja: Róma; lakásuk van Nápolyban, Wiesbadenben és Spaban; s megfordulnak — még Oroszországban is.

A második levélben, mely másfél évvel későbből való, mint az első, már azt kérdi a cousinjától, hogy mit hozzon neki a külföldről, a hová készülnek? Hogy kik azok, a kik (Márián kívül) mennek, igazán nem tudnám megmondani. A nagy család nem igen van együtt; a különböző tantok, cousineok és testvérek mindig más-más pontjain vannak a világnak. E pillanatban Mária a mamájával s a cousinejával van; a testvére elutazott a nagynénjével; a cousin egy harmadik helyen, s Bashkirtseff papa egy negyedikén. Bashkirtseff papa különben valóságos férfi Madame Benoiton; soha sincs jelen. Egy levél, melyről később szólunk, némi világot vet rá: miért?

Tizenhárom éves korából Máriának csak egy levele maradt. E levélből megtudjuk, hogy már tud oroszul, francziául, angolul és olaszul, s hogy komolyan, de igen komolyan tanul latinul és németül. Egyébként igen szeretne jelen lenni a baden-badeni futtatáson. De hát tanulnia kell s így csak olvasnia lehet, hogyan futnak az X ur lovai. Ezzel az X. ural sokat boszantják a déjeunerek alatt. X. ural még találkozunk.

A következő levelet, mely egy évvel későbbi keletű, Spa-ból írja. Eldicsekedik vele, hogy énekére az egész kaszinó oda sietett az ablakaihoz. A testvére esküszik rá, hogy Máriának az énekét tisztán hallja a Hôtel de Flandreban. A tizennégy éves kis leánynak igen jól esik ez a hódolat. Az álma az, hogy egykor nagy énekesnővé fog lenni. Anatole France, a ki naplójáról igen melegen emlékezik meg (*La Vie Littéraire* II.), biztosít róla, hogy Bashkirtseff Máriának rendkívüli terjedelmű (három oktávás) s igazán fenomenális hangja volt. Az ábránd azonban, hogy a jövő Catalani-ja ő lesz, még csak két esztendeig látogatja meg álmaiban. Két esztendeig ingadozik a festészet és az ének-művészet között. 1876-tól kezdve leveleiben mind sűrűbben van szó egy makacs torokbajról s mind ritkábban ének-művészetről.

Spa-ban megcsodálja a grottát, de nem kísérli meg a leírását. »A mi elismerésünk, ugymond, csak megalázó lehet a remek, magasztos és fenséges dolgokra nézve.« Különben, őszintén szólva, a grotta kevésbé foglalkoztatja, mint a spa-i versenyek. Végre clemében érzi magát. Ma még gyűlöli a magánosságot, a társaság életszüksége. És itt van az ő egész udvara: Doënhoff gróf, a kis K., Basilevsky gróf, Souvaroff hercegnék a testvére; tutti quanti. Észrevehetjük, hogy csak a hercegek számítanak. Ne vegyük rossz néven tőle; ez a tizennégy éves kis leány még nagyon meg fog változni. Most persze sokat ad a D. gróf véleményére, s D. gróf azt mondta, hogy: »A kis leány ki fogja nőni magát, de soha se lesz olyan, mint a mamája.« Ez a megjegyzés boldoggá teszi; a mamája igen kedves hozzá, s Moussia úgy érzi, hogy ők ketten még igen jó barátok lesznek. A szerencsétlen kis lány soha se volt gyermek.

1875-ből már egész csomó levél van előttünk. Moussia és a mamája Schlangenbadban vannak. »El se képzelem, kedvesem — írja a nevelőnőjének — micsoda mélységes csönd és nyugalom van itten. Azt hiszem, a sirban sokkal mulatságosabb lehet az állapot... Ha meggondolom (és pedig gyakran gondolok rá), hogy az ember csak egyszer él, csak szidni tudom magamat, hogy a májas-hurkák országában töltöm az időmet... A vidék gyönyörű... de a balustrade-okra senki se támaszkodik, az allée-k elhagyottak, a poétikus és festői lépcsők üresek. Mialatt e szép dolgokat megbámulom, nem győzők eléggé szánakozni magamon...«

Későbbi leveleiben, melyeket már Párisból, a Grand Hôtel-ből ír, azt vallja, hogy két hét óta csak akkor lélezett először, mikor elérte a francia határt. Némi szemrehányást tesz magának, hogy nem tudta fékezni az elragadtatását, mikor a nagybátyja Párisba vitte.

»Rossz leány vagyok, azzal hagytam el a mamát, hogy boldogan távozom. Ez rosszul esett neki; nem tudják, hogy mennyire szeretem, s a látszat után ítélnék meg. Oh, a látszat szerint nem vagyok valami gyöngéd szívű. De hát, Istenem!...« Szegény kis teremtés boldog, mint oroszországi Richárd király, mikor megszökhett osztrák fogságából. Schlangenbad nem az ő tizenöt éves temperamentumának való hely volt; míg most, Párisban úgy érzi magát, mint a hal a vízben. Nagynénjével, Románoffé asszonnyal, sorra járja összes szállítóit, a kik »valóságos angyalok s nem is olyan drágák, mint hitte.« Velök van K., a kinek roppant sok hasznát veszik, meg az a majom L., s az összes nizzai ismerősök. Szóval Párisban otthon érzi magát, és hamarosan kiheveri Schlangenbadot.

Ne ítéljük mi se a látszat szerint; s ne formáljuk meg tüstént e vallomások alapján azt a hamaros ítéletet, hogy Moussiának a természet iránt nincsen érzéke. E vallomások csak annyit árulnak el, hogy a társasági ösztön a fiatalság minden tüzével lobog ebben a tizenöt éves szívben. Nagyon fiatal és nagyon nyugtalan lélekkel van dolgunk; s a fiatal és nyugtalan lélek nem türi a magánosságot. A magánosság csak azoknak való, a kik vagy egy teljesen megnyugodott békés ént, vagy egy nagy ambíciót, vagy egy nagy érzélményt visznek oda; legyen bár ez a nagy érzélem egy dédelgetett, ápolgatott nagy fájdalom. Az ember úgy van alkotva, hogy mindig kell neki a társaság; csakhogy ezt a társaságot megadhatja neki az egyetlen egy gondolatvaló elfoglaltság is. Azoknak, a kiknek ezt még keresniök kell, a kiknek a világ még szűzföld, a remeteség börtön. S a börtön még akkor is türhetetlen, mikor paradicsomhoz hasonló. E vallomások tehát nagyon természetesek; Moussia még csak tizenöt éves. Óvakodjunk megítélni idejekorán.

S óvakodjunk üres-szívűséggel vádolni, miközben a szabóit látogatja. Ne állapítsuk meg jóelőre, hogy részére a világ csak hercegekből és szabókból áll. Ha odább lapozunk, meggyőződünk róla, hogy a bevásárlások sportja csak ideig-óráig mulattatja. »A legnagyobb gyötrelem rám nézve — írja később — Mária nénémel kóborolni. Most is mindnyájan oda vannak; elmentek a Bon-Marchéba. Én itthon maradtam, bezárkóztam a szobámba, a mi százszor kellemesebb rám nézve, mint egyik magazintból a másikba csatangolni.«

S otthon, bezárkózva, ilyen gondolatokat közül Colignon kisasszonnyal, a nevelőnőjével, a kihez a legtöbb levelet írja: »Mi az, ha egy nő csak úgy, egészen egyszerűen, szereti önt, oh, ura a teremtésnek!! Erdemes-e megbecsülni, ha mindjárt imádja is önt.« Igen, ha az ember közönséges lélek. Persze, ha ez a nő előbb fölegyenesedik, aztán pedig a porba omlik ön előtt, akkor már ön is megérti egész nagyságát, szerelmének a nagyságát. Csak akkor nagy tehát, ha így megalázza magát...«

E levél aktualitása elveszett ránk nézve. Valószínűleg csak akadémikus értekezés az egész; később legalább alkalmunk lesz ilyen meggyőződést szerezni. De hogy azt az eszmét, melyet Dóczy Lajos *Carmela*-jában fejezett ki, ilyen különösen perszifálja, mindenesetre jellemző egy tizenöt éves leányra. Pedig ez a gondolat gyakran felháborítja. Valami két évvel később, mikor Faure valóságos elragadtatásba ejti Mephistopheles-ével, — mely »maga volt a megtestesült sátán« — elárulja előttünk, hogy *Faust*-nak a tárgyát utálatosnak találja. »Nem immorálisnak, nem visszataszítónak — ismétli még több hévvel — hanem egyszerűen utálatosnak.« A női méltóság érzete mindenesetre korán fejlődik Moussiánál. Dans

les âmes bien nées, la valeur n'attend pas le nombre des années — mondja Corneille.

De térjünk vissza ennek a nomád existenciájának a megfigyeléséhez. »Olyan kellemetlen az — írja Moussia egyik barátnőjének — hogy az ember évenként egyszer vagy kétszer találkozik azzal, a kit szeret, vált vele egy pár szót, s aztán megint elválik tőle, hogy ismét úgy legyünk, a mint előbb voltunk, egyikünk az egyik végén a világnak, a másik a másikon.« De azért beletalálja magát a table d'hôte-életbe. A table d'hôte-nál nagyon mulatságosak az emberek. Vannak köztük braziliaiak, a kik folyton néznek és folyton követnek. Ez nem minden: van köztük egy kedves kis angol is, a ki folyvást sóhajtozik; ez nem minden: van köztük egy rettenetes orosz is, a ki valósággal üldöz.... Ez nem minden: még az asszonyok is mindig csak engem néznek. És csupa öröm, mikor végre előáll a Viktória, mely kiviszi őket a Boisba, a hol négy sorban haladnak a kocsik. Minduntalan megbotránkozik a férfiak rútságán, s úgy találja, hogy míg előbb minden feketének, most minden rózsaszínűnek tűnik föl előtte. A Bois-ban annyi nizzait talál, hogy azt hiszi, Nizzában van. Pedig oly jól érezte magát Nizzában, tavaly szeptemberben! Oh, szereti Nizzát nagyon, de nagyon! Nizza az ő hazája, Nizza növelte őt fel, Nizza tette egészségessé, Nizza adta meg arcának szép piros színét. És Nizza oly elragadó szeptemberben! Reggel: az ég, a tenger, a hegyek. Este: megint az ég, megint a tenger, megint a hegyek. Oly boldog volt ott, hogy nem kívánt többé semmit, hanem imádattal borult le a végtelenség előtt. »Te ezt nem érted — írja a cousinejának — mert soha se tapasztaltad, s én nem tudom magamat megértetni. El nem képzeled, mennyire kétségbe vagyok esve, a hányszor csak azt akarom megértetni, a mit érzek. Ugy érzem ilyenkor magamat, mint az az ember, a kinek boszorkánynyomása van, s a ki álmában nem bír kiáltani!.... Különben soha semmi-féle irat nem adhat valamit érő képet a reális életről. Hogy fejezze ki az ember az emlékeknek eme parfümjeit!.... kitalálhatunk, és alkothatunk, igen, de másolni képtelenek vagyunk.... Hiába érez az ember, miközben ír, csak ismert szók kerülnek ki a tollunk alól: erdő, hegyek, ég, hold, stb. stb.« Hanem kevéssel azután tudatják vele, hogy a szülei villát és birtokot vásároltak Nizzában, s egyszerre vége a lelkesülésének. »Csak Párisban lehet élni — írja a nagynénjének — másutt mindenütt csak vegetál az ember, de nem él. Ha arra gondolok, hogy Nizzában maradunk, szeretném a falba verni a fejemet.... Eladni oroszországi földjeinkből és vásárolni Nizzában!.... Hisz ez örültség!.... De az utóirat megmagyarázza a tizenöt éves fő összes ellenmondásait: »Ime az arczképem, mint Mignon, az élőképekből.«

Akáczfasornak...

Akáczfasornak dús a lombja,
A kandi hold hiába bontja —
Nem láthat át.
Levél susog s a susogásba
Elvész a csóknak csattanása —
Nos, csókra hát!

Szeretni kell itt, csak szeretni,
Minden percnek virágát venni;
Ki nem szeret,
Ne jöjjön az e bűvös tájra,
Ámor nem tűr meg csarnokába
Eretneket.

Vojtkó Pál.

Krónika II.

— Jul. 11-én.

Korona szerelemért.

Lantosoknak, hegedősöknek mindenha kedvencz thémája volt az ismeretes mese a királyfiról és a kosárkötő lányáról. A nép, ez a nagy gyermek, örökkön vigasztalását lelte benne. Jól esett folyvást megemlékeznie róla, hogy közte és a föld hatalmasai közt, a kik különböznek tőle mindenben, beszédben, gondolkozásban és cselekedetben, ruházatban, életmódban és erkölcsökben, mégis csak volt, van és lesz egy közösség: az emberi test, mely a maga teljes pompájában épp úgy belejuthat a kunyhókba, mint a palotákba, s melynek varázsa meg tud dönteni minden választó falat, s meg tudja nyitni a hét lakattal elzárt várkastélyok ajtait. Abban az időben, mikor a születés után már csak egy volt hátra: a rezignáció, ez is megjárta vigasztalásnak. És éppen azokban a korszakokban, melyekben az uralkodók legközelebb érezték magukat az istenekhez, az alattvalók élete pedig a legközelebb jutott az állati tengődéshez: szóval az abszolutizmus fénykorszakaiban hajtotta ez a legenda legszebb virágait. Akkor, mikor a monarchák sorsa a korlátlan önkénykedés, a kormányzottaké pedig a csúszás-mászás vagy a szenvedés volt, mikor a trónhoz legközelebb állók az uralkodónak csak egy intését lesték, hogy a magas szeszélynek elejébe vessenek minden szép női testet, mely nem trón közelében született: a világ tele van pásztor-költevényekkel, melyekben koronás lovagok pásztor-lányokat vesznek feleségül. Valami őserő volt ebben a mesében; és birta is lélekzettel századokon át. Régi történet volt, mely mindig új maradt, mert míg egyrészt a legpraegnansabb kifejezése volt a szerelem mindenhatóságának, másrészt egyetlen vigasztalója volt azoknak, a kiknek a mindenható erőkből csak a szerelem jutott.

Sajátságos, a dal azóta kezd elhallgatni erről a témáról, a mióta a mese hétköznapi realitássá válik. Bernadotte és a libapásztor leány regényével a mese kezd már realitássá válni; de azóta csodálatosképpen szerényebben és ritkábban szól a nőta is. A meráni postakocsis románcza talán az utolsó virága ennek a poezisnek. Pedig ime, az uralkodó, a királyfi, a ki a szeretett leányért lemond a hatalomról, s e hatalomnak minden előnyéről: ma már éppen nem fehér holló. A szerelmes, a ki egy koronát ad a boldogság szalmakunyhójáért, éppen olyan gyakori jelenség, mint a követelőző tenor vagy a szeszélyes primadonna.

Igaz ugyan, hogy a trón lépcsőin mostanság nemcsak ezek a polgári vigjátékok, hanem a tragédiák is napirenden vannak. A trón nem óv meg az emberi élet nagy mizériáitól sem; miért óvna meg a legközönségebb, a legáltalánosabb gyöngeségtől, a mely gyöngeség talán erő?! Tíz-husz év óta annyi szörnyű szcéna esett meg a trón közvetlen közelségében, a mennyi elég volna megtölteni egy angol rém-regényt. Megértük egy mindenható uralkodónak a meggyilkolását, megértük egy országoknak parancsoló trón felfordítását; láttunk egy derék, jólelkű császárt, a kit számkivetettek, és egy másikat, a kinek a haldoklása borzasztóbb volt, mint legutolsó alattvalójáé. Láttunk a trón lépcsőin egy daliás leventét, a ki lelkében megtörve, maga emelt gyilkos kezét magára; láttunk örült és agylágyult fejedelmeket; láttunk császári házban rútságos családi viszálykodást; láttunk egymás ellen csatázó rokon királyi sarjakat; láttunk összeroppanni apró trónokat; láttunk elcsapott királyt, a ki egyéb foglalkozás híján a játékra adta magát; és láttunk trónörököszt, a ki törvényték elé került. Bizony,

mindezek után már nem is meglepő, hogy ha a trónhoz közel állók mésalliance-okat is kötnek.

Hanem azért mégis csak szemet szűrő jelenség a mésalliance-oknak ez a gyakorisága az uralkodó házakban. Ime, rövid időn négy eset; a melyek közül az egyik regényesebb, mint a másik. Először is Battenberg Sándor, a ki családja nevét ugyancsak emlegetetté tudta tenni, veszi fel a Hartenau gróf nevét, hogy szive választottját magához emelhesse. Majd Orth János tűnik el az egész világ elől titkos arájával. Aztán a czár unoka-öcscse daczol a rettenetes uralkodó haragjával, s válik akaratlanul anyja halálának okozójává egy szép udvarhölgyért. S most végre Hohenzollern Ferdinánd, a román trónörökös, mond le a rá várakozó koronáról, hogy nőül vehesse a költői lelkű Vacarescu kisasszonyt.

Ugy látszik, a legmagasabb állásuak mésalliance-a egy cseppet se ellenkezik többé az idők szellemével; s ennek igen természetes a magyarázata. Régente a trón jelöltjei a hozzájuk méltó nőt nem igen kereshették közvetlen környezetükön kívül; szeretőt találhattak bárhol, nem százat, de ezret, hanem feleséget nem minden bokorban. Azok a nők, a kiknek társadalmi állása nem ért fel az övékig, s a kikkel a jó vagy a rossz sors mégis összehozhatta őket, a gondolkodás és az érzés világában is mélyen alattuk állottak. Ma, a nivellálódás nagy korszakában, a szív és a lélek kincsei nem kiváltságai többé a legmagasabb állásuaknak; s ha az álmodott egyenlőség nem érvényesülhetett az apróságokban sem (mert hisz, ha eddig robotosai voltunk, most uszály-hordozói vagyunk, nem egy, hanem százféle arisztokracziának) mindnyájunk ellenére érvényesült a legfőbb dologban. Az alattvaló lelke és szive fölér immár az uralkodóéval; s ez a vívmány a mi sokat szidalmazott időnknek első, és hervadhatatlan dicsősége.

Azért csak megnyugvásunk lehet benne, hogy a polgári rend, mely egykor csak cotillon-királynőket adott a parázna fejedelmeknek, mai nap már sűrűn szolgáltatja az uralkodó-házaknak az igazi menyasszonyokat is. S a Hohenzollern Ferdinánd esetében nem is találnánk semmi nevezetést, ha nem volna benne egy olyan pikantéria, mely eddig páratlan a maga nemében.

E pikantéria az, hogy a román trónörökös választásában az előítélet praedestinált képviselői: a román király és királyné szépen megnyugodtak, de nem nyugodott meg a jó román nép. Carmen Sylva, a ki rokon lelket szeretett Vacarescu Helénben, pártját fogta a szerelmeseknek, s megnyerte frigyüknek a királyt is. Tőlük ugyan Hohenzollern Ferdinánd elvehetné a szép költőnőt, s nem kellene lemondania trónöröklési jogáról. De a román nép nem így gondolkozik. Nem kell neki az a trón-utód, a ki az ő nagyobb örömeire nemzeti dinasztíát alapít. Fél a bojár-uralomtól, s fölveti a trónörökös előtt az »aut-aut«-ot. Válasszon a trónörökös feleséget királyi házból, vagy pedig mondjon le. S Hohenzollern Ferdinándnak le kell mondania, mert ő is rendelkezik annyi polgári becsület-érzéssel, mint a mennyi *arisztokrata*-göggel rendelkezik a derék románok.

Egy nép, a mely arisztokratikusabb gondolkozása a királynál! A dolog igazán nem érdektelen. Rabbi ben Akiba meg van czáfolva: mégis csak van uj a nap alatt!

Tiborcz.

»Kicsoda szép?« kérdezték a hollótól. — »A fiaim: felelt ez.

*

Addig eped a szív, míg a szem nem lát.

*

A bemenet előtt gondolkozzál a kijövetelről.

Török közmondások.

♠ **A miniszterelnök nagy beszéde.** Kiváló tehetség-e gróf Szapáry? Erre a kérdésre a nagy beszéd után sem tudnak az emberek határozott feleletet adni, de a kérdést mégis feladja mindenki. Mi a beszédben a kiváló? Ezt ép oly kevéssé tudják megmondani, mint azt, hogy mi nem az benne? Egy középszerűség-e gróf Szapáry aki geniének látszik, vagy egy genie aki középszerűségnek látszik? Mindez titok még. Mégis talán úgy van a dolog, hogy ő egészen olyan, mintha kiváló államférfi lenne. De, ha egészen olyan, miért nem az? . . . Némely embert az asszonyok nagyon szeretnek, mással szemben meg úgy tétetik magukat, mintha nagyon szeretnék, hanem az eredmény tökéletesen egy. Úgy, hogy akit tüzes csókkal börtáznak el és édes rendez-vousokkal szerencsétlennek meg, voltaképp sohasem tudhatja bizonyosan: valóban nagyon szeretik-e, vagy csak úgy tesznek vele. mintha nagyon szeretnék? Ám neki az egész dolog átkozottul mindegy lehet. Az országnak is mindegy: akár kiváló államférfi a miniszterelnöke, akár csak úgy beszél és úgy cselekszik, mintha az volna.

* * *

♣ **Az előszó vége.** A közigazgatási vita általános része tehát negyven nap után véget ért. Negyven nap vitának kissé sok, obstrukciónak kissé kevés. Ámde, a szélsőbaliak állítása szerint, az obstrukció java még csak ezután következik a részletes vitánál. Az obstrukció című nagy munkának az általános vita, még csak *előszava* volt. Micsoda roppant unalmas, hosszadalmas mű lehet az, melynek már az előszava is kitesz egy termetes kötetet! És ezt a munkát az ország praenumerálta, nem sejtve hogy milyen rengeteg sok füzetből fog állani s milyen hallatlan drága lesz! Ehhez képest az Osztrák-Magyar Monarchia irásban és képből, vagy a Szinnyei-féle magyar írók életrajza, — mely annyi év után még mindig csak a »B« betűnél tart — csekélység. Ámde remélhető, hogy az »Obstrukció« című munkának vagy a szerkesztői, vagy az olvasói — végre is megúnják a nehéz mulatságot s az egész munka egyszerre csak abban marad, de ma még mit sem lehet tudni. Még most folyik a munka, jön egyik füzet a másik után s az ország morog. A szerkesztők liferálnak egyre uj és uj fejezeteket, de elliferálták máris a népszerűségüket.

* * *

♠ **A champagnei.** Károlyi Gábor gróf — aki, bármit mondanak is róla, kétségkívül »jó fiú« — azzal vonta magára a kormánypártiak nagy haragját, hogy az obstrukciós üléseken a szónokokat pártkülönbség nélkül champagneival traktálta. Ez a harag nem indokolt. A francia pezsgő nemes dolog s nem derogálhat a magyar parlamentnek. Egy pohárka champagneiban mindenestre több szellem szikrázik, mint Gábor gróf közbeszólásaiban, több mint egy-egy parlamenti nagy orációban, tán több, mint egy hosszú lére eresztett egész vitában.

* * *

♠ **A hármasszövetség.** A három középeurópai hatalmasság szövetsége igen jó ugyan arra is, hogy a béke fenntartassék, de fő jelentősége nem ebben áll. Sőt e végből igen sok katonát kell tartani és rengeteg fegyverre kell pénzt kidobni, s így a hármasszövetség békefenntartó ereje az embereket inkább letöri, mintsem fölsegíti. A másik jelentősége szebb és nagyobb a hármasszövetségnek: temérdek ember megél belőle. Én magam nem tudom, vajjon eltudnék-e lenni már a hármasszövetség nélkül. A híres Peter Schlemil mindig kicsinylette a saját árnyékát, amíg volt neki, mikor aztán elvesztette, keservesen belátta, hogy az ember az árnyéka nélkül nem élhet meg. Én már okultam Schlemil példáján s nem merném azt hirdetni, hogy a hármasszövetség nélkül megtudnék élni. Pedig én csak apró-cseprő megjegyzéseket firkálok és nem vagyok vezérczikkiró.

Mert: hát még a vezérczikirók, mit csinálnának, ha nem volna hármasszövetség! Egy részük bizonyosan éhen vesznek, mert minden egyéb munka rettentően nehéz már az olyan embernek, aki kora ifjúsága óta csupán a hármasszövetségben laborál. Ő, ez a hármasszövetség, ez hálás és könnyű munka! Megvan t. i. a hármasszövetségnek az a jó szokása, hogy mindig történik vele valami: hol megkötetik, hol közzététeik, hol veszedelemben van, hol lejár, hol ez és amaz csatlakozik hozzá negyedik és ötödik gyanánt, hol megújítatik, hol ismét további hat évre meghosszabbítatik és hol még ezentúlra is előzetes megbeszélés tárgyává tétetik stb. Így tehát mindig el lehet vele foglalkozni; lehet róla írni, beszélni, lehet benne örömteljesen bízni és komoran kételkedni, szóval ebből meglehet élni. Erről mindenki tud valamit s nincs ember Európában, aki a hármasszövetséggel ne úgy volna mint a levegővel: akaratlanul is magába, szívja és részben aszimilálja, részben pedig kileheli magából. Mondják, hogy már a Frimm-féle intézetben az első éves kis hülyék is írásbeli iskolai dolgozatokat csinálnak és vizsgáikon szabad előadásokat tartanak a hármasszövetségről. Megszűnik a különbség tudós és tudatlan emberek közt, mert míg a tudós több időt pazarol el a tudományokra, addig a tudatlan többet lelhel be a hármasszövetségből — s aki a hármasszövetségről el tud fújni egy szuszra olyas valamit, hogy ez a szikla, melyen a világbéke temploma épült s melyet nem moshat alá a pán-szláv áradat — az áll a kor színvonalán.

* * *

♀ **A kasztok.** Egy társadalmi tanulmányokat tévő bölcse a városligetbe gördülő lóvasúti kocsin kora reggel a következő megfigyelést követte el: Mindenki zsebében újság fehérik s amint elhelyezkedett, olvasni kezd. A tiz-husz utas közt van egy, aki a »Nemzet«-et olvassa, ez legalább is tanfelügyelő, de lehet miniszteri tanácsos is. Vagy hárman a »Lloyd«-ot böngészik, ezek bizonyosan bankárok és a Lipót-városban laknak. Egynél »Pesti Napló« van, ez amolyan politikai szép szellem, liberális hajlamu ur, de a gentry club tagja, kevés pénze, sok összeköttetése, némi olvasottsága és egy választó kerülete van, melyben a jövő választásnál mérsékelt ellenzéki programmal fog megbukni. Egy hölgy a »Fővárosi Lapok«-at olvassa, művelt középosztály, szenvelgős modor, okoskodó lelkesedés, lelkes okoskodás, elszótt leveles. Néhány »Neues Pester Journal«, Terézváros, finomabb úri divatárú-üzlet, vagy kisebb bankhivatal, kozmopolitizmus és europaerizmus. Több »Budapesti Hirlap«, irodatisztól vidéki járásbíróig fölfelé, hazafiság non plus ultra, »mégis hunczut . . .«, Pannonia és Orient kávéház, politikai vaskapu döngetés. »Pesti Hirlap«, fővárosi ember, szabad közműves racionalizmus a kiállhatatlanságig, nagy de olcsó bölcsesség, intím pletykák kedvelője, liberalissimus, demokratissimus — csak egy kicsit antiszemita a jux kedvéért, pedig hát a nagypapa még — de csitt! . . . »Magyar Hirlap«, erdélyi búsmagyar, »Emke«, bikszádi savanyuvíz, oláh gyűlölet, hivatalt vár jobb időkben. »Volksblatt«, ha hölgy, varrónő, ki kasszírni akar lenni; ha ur, kiskereskedő és nagy patrióta, de németül, mert retteg a »betyárizmus«-tól még a Rombach-utczában is. »Budapest«, a kocsis és a kalauz. Ez utolsó megfigyelés helyességét a lovak és a siphák garantírozzák.

* * *

♀ **Rosenberg a nagyerejü.** Barát és ellenség teljesen egy véleményen van Sém fajának szellemi képességei felől. Az ellenség tán kissé túl is becsüli a zsidó szellem erejét, midőn a sémi fajt veszedelmes világhódítónak kiáltja ki és sorompóba hívja az elszórt néhány millió semita ellen az egyéb emberfajok koncentrált százmillióit. De se ellenség, se jó barát nem hitték eddig, hogy a zsidó fajban a testi erő kiváló példára is akadhatunk. Sámson, a bibliai Toldi Miklós, a regés és kétes múlté s szinte úgy hittük, hogy az ő hajával Delila az egész faj izomvirtusát mindörökké lenyirta. Pedig az alaposabb megfigyelés észrevehetné volna, hogy a hol a nyers erővel tisztességes honorariumot lehet szerezni — ott a zsidó megjelenik és nem sejtett testképessé-

geket produkál. A gabnás-zsákokat hatalmas vállu és duzzadó karu semiták hordják ki a hajókról a rakparti pinczékbe, — mert a zsákhordással naponként 5—6 frtot lehet keresni. Többet, mint a képviselői mandátummal. A czirkuszi athléták között, a kiket igen jól díjaznak, szintén akad nem egy bodros haju, fekete szemü, hajlott orru, széles ajku, keleties jellegű alak, mely bukfencket vet lóháton, vasgolyókkal dobálózik, vékony drótkötélen megy sétálni, vagy éppen pisztolyt sütőget, ostort csatogtat és hősies pózokat vág a keréken gördülő oroszlán-ketreczban. Ámde a felületes szemlélő előtt mindezen semita testierő-produkciók észrevétlenül maradtak, miután kelet trikoban ragyogó athlétái rendszerint regényes hangzású olasz, sikkes francia, vagy orfumszagu angol nevek mögé szoktak rejtőzni. Most azonban nyilvánvaló lett, hogy Sámson haja ismét megnőtt. Mert közhírré tétetvén, hogy egy embertársunk földhöz teremtésével száz és kétszáz forintokat lehet szerezni, azonnal jelentkezett a derék Rosenberg Samu és késznek nyilatkozott száz forintért coram publico földhöz vágni akárkit. És »audaces fortuna juvat« — a nagyerejü Rosenberg Samu két estén egymásután a földhöz vágta Wulf czirkuszában egy-egy szintén nem kis erejü keresztény felebarátját s keresett ilyenformán kétszáz száz forintokat s nagy tapokat kétszer öt percnyi munkával. A börzén se megvetendő nyereség száz forint öt perc alatt. Természetesen az egész Terézváros büszke most a nagyerejü Rosenbergre, a ki egyékből rendszeren hizott ökrök lebirkózásával foglalkozik, lévén mesterségére nézve mérsáros. Hatalmas példáján okvetlenül fel fognak buzdulni sokan a markos zsidólegények közül s készen lehetünk rá, hogy a birkózási kereskedelem és ipar terén is kifejlődik mihamar az élénk szabad verseny. S a mit ma még Rosenberg Samu száz forintért tesz meg, a konkurrenzia folytán beálló árlejtésen olcsóbban is fogják adni. Nagyon csalódnánk a terézvárosi székállók kereskedelmi szellemében, ha mihamar nem akadna közöttük egy-egy nagyerejü, ki embertársainak pontos és gyors földhöz vágására leszállított áron, akár 90, — akár 80, akár 70, akár 60, — akár 50, sőt akár 40.5 forintért is vállalkozik,

* * *

♂ **Pedagogusok.** Mig az ország házában a törvény alkotói folytonos izzadás közben üzik legújabb foglalkozásukat, a törvény nemalkotást, addig a város házában vagy százhuszan gyülekeztek össze azok közül, kiket az »Istenek meggyűlöltek«. Úgy látszik azonban, hogy az istenek gyűlölete szelídebb érzelmeknek engedett helyet, mert ezek a derék urak, kiket mi iskolába nem járók csak a katedrai bölcsességek illusztrációiból ismerünk, semmiben sem különböznek más halandóktól, akikkel az az istenek semmit sem törődnek. Igen jól megtermett, szép szakálás gentlemanek a tanár urak, a kabátjuk egészen elegáns szabásu, a nyakravalójuk kifogástalan, sőt akad közöttük egy-néhány, a kiket határozottan gigerlikkel lehetne összetévesztetni. Szóval, a viczlapbeli professzor egy éktelen anachronizmus. Összegyülekeztek, hogy egyesületük huszonöt éves fennállását megünnepeljék s mint ilyenkor szokás, erre a huszonöt esztendőre visszapillantásnak. Ezt a visszapillantást a múltba ezuttal, mint minden más alkalommal, Alexander Bernál vetette, s amit látott, valóban méltó volt arra, hogy a »Neues Pester Journal« tudós tárca vezetője egy érdekes, vonzó előadást tartson róla. Ez az egyesület volt az, mely a változó kormányok és változó vezérelvek mellett egységesen, állandóan előbbre vitte a magyar pedagogia ügyét s most, hogy oly miniszterrel van dolguk, aki el is megy közéjük, hogy nézeteikkel megismerkedjék, annál nagyobb kedvvel és nagyobb sikerrel fognak céljuk felé törekedni. Két napon át a tanárképzés tökéletesítéséről folyt a tanácskozás, melyben Kármán Mór volt a vezérszerep. Nagyon jellemző a mi tanárainkra, hogy háromnapig együttlétük alatt csak egyetlen egy bankettet tartottak, ott is csak rossz ebédet kaptak. De toasztokat azért vagy három bankettre valót mondtak, még pedig jókat.

IRODALOM.

A párisi sajtó a magyar népdalokról.

(Ballades et chansons populaires de la Hongrie traduites par Jean de Néthy. Lemerre édition.)

A Jean de Néthy népdal fordítása igen szép sikert ért el Párizsban. A francia sajtó majd mindegyik lapja irt a kötetről s nem egy hozott cikket.

Paul Ginisty a *Gil Blas* hasábjain így ír: »A cigányok nagyon is elszaporodván Párizsban, végre kissé megromlották a Magyarországról álmódott költői víziókat; Jean de Néthy most aztán kötetével rehabilitálja költői gazdagság és festőiség szempontjából a magyarok hazáját. Vagy ötven ballada és dal fordítását adja, a melyek azok számára, kiket a tradíciók, népszokások tanulmányozása érdekel, ritka zamattal bírnak.

A faj lelke, a mely álmadozó és szenvedélyes, benne van e csudálatos dalokban, a melyeket nemzedékről-nemzedékre ismételnék a parasztok, és a pusztá lópásztorai: a büszke szabad csikósok . . . » Majd tovább így ír: »Sok helyt mélységes melancholiát fejeznek ki e dalok, a melyek néha a síkság végtelenjét idézik fel, néha meg egy-egy erős, szinte durva kifejezésökkel a heroikus multra, a barbár idők szokásaira, erkölcsire nyitnak rá. Hisz legendakörük öse: »Attila, az Isten ostora, a kinek nevét még ma is gyengédséggel, tisztelettel emlegeti a népdalaiban . . . »

A »Nation« chroniqueur-je még így ír a könyvről: »Melancholikus gondolatokra lettem a Jean de Néthy kitűnő magyar népdal fordítása által hangolva. Nagyon szeretem a népköltészetet, mert úgy érzem, csakis a nép képes igazán őszintén visszatükrözni a faj karakterét. És ha másért nem, hát már ezért rendkívül érdekes a Jean de Néthy munkája.

De van más érdeke is . . . van egy pár olyan darab e kötetben, amelyről bizarr intensivitással oly költői báj árad szét, a melyet minálunk csak a 16-dik század költőinél találhatunk . . . »

Majd lejjebb, a »Káka tövén« fordítását idézve, így végzi cikkét: »El kell ismernem, hogy igen elszomorító az mireánk, Franciaország francziáira nézve annak tudata, hogy még egy század előtt Magyarországon sem volt a nő hűsége üres szónál egyéb, mikor sehól a föld hátán az asszonyok jobban nem értik a szerelem tudományát, mint épen — minálunk.«

Judith Gauthier (Theophil Gauthier leánya és Catulle Mendès neje) így ír a *Rappel* hasábjain a könyvről: »Csudálatos vadság, erő nyilvánul e magyar népdal-gyűjtemény minden sorából, a melyet Jean de Néthy ültetett át először a francia nyelvre. Érzik minden során, hogy édes testvére annak a csudálatos, csapongó, nyugtalanító zenének, amelyet a cigányok ismertettek meg először velünk.

E balladák és dalok azon tüzes csárdások szavai, amelyek meg-megrezegnek e szinte csak ösztönből játszó zenészek húrjain. Elmagyarazzák e zene és tánczok szenvedélyes vadságát, a melyet azelőtt a dallam chaotikus fonalán keresztül csak úgy képzelünk el. Elmagyarazzák e dalok szenvedélyes vadságát, s néha álmadozó gyengédségét, a melyeknek okai eddig előttünk chaotikusak, elmosódottak voltak.

E balladák meggyalázott férjek szilaj bosszujának, a halál karjaiban enyhet találó üldözött szerelmesek, gyilkosságok, rablókalandok históriái.

És mind e szomorú és vad történet, dalba öntve, a leglátványban s legnaivabban kifejezve, itt-ott szenvedélyes fájdalom jalkiáltásaival keverve . . .

Mindez nagyon érdekes, s szinte mámorítólag hat reánk. Egyik-másik szörnyű történetet mond el (itt a »Kömvés Kelemenné« fordítását közli egész terjedelmében.) E ballada után is folytatja »el lehet képzelni e szép költemények stílusát s drámai erejét, és kiérezhetjük azt is, hogy mily hűnek kell lennie a fordításnak, mily gondnal őrizte meg az eredeti karakterét és naiv költői bájának nimbuszát . . . »

Ilyen szellemenb irnak a többi nagyobb francia lapok is a kötetről. Mind dicsérik a prózai fordítást (mert a francziák ízlése és szokása szerint a dalok prózában vannak lefordítva, kitűnőségét, és a francia nyelv mesteri kezelését.

Reméljük, hogy a kötet épp oly gyorsan lesz népszerűvé ott a Szajna partján, mint a milyen sikert aratott a párizsi irodalmi világban.

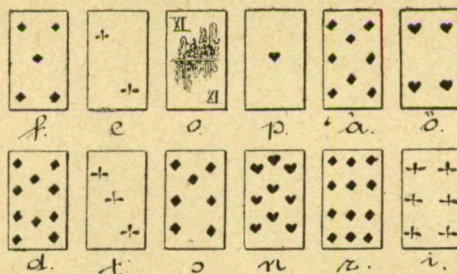
* *

Magyar színház-e vagy német? Ezt a címet viseli egy röpirat, melyet II. Kelemen László irt. Erőtéljes hangon, lelkesülten szólal fel a negyedik magyar színház mellett és kiméletlenül üti annak ellenségeit. Összegezi az argumentumokat a negyedik magyar színház mellett s jókat huz a német színház pártolóra is. Ajánljuk figyelmébe minden művelt magyar embernek, a ki ezzel a kérdéssel bővebben meg akar ismerkedni. Ára 20 kr. Kapható dohány-utca 12. szám alatt a Magyar Szalon-nál.

Hunfalvy Pál akadémiai tag, tudományos tevékenysége elismerésül, a Pro litteris et artibus című rendjelet kapta.

Manrovich F. m. kir. gazdasági intéző, a ki miniszteriuma megbízásából tavaly Svédországban járt. »A *tanak országából*« című könyvében közzéteszi tapasztalatait. Tulajdonképen a svéd tejjgazdaság ismertetése volt a feladata, de megoldja e feladatot oly módon, mely méltán az esztetikus elismerésre is tarthat igényt. Szép stílusban, világosan, szabatosan van írva és a tejkészítésen, vajkészítésen kívül a szerző igen élesen megfigyelte az embereket is, akik tejjel, vajjal foglalatostkodnak. Igen érdekes ethnografiai képekkel élénkíti tárgyát és jóízű humorral fűszerezi előadását. A gazdaember, kinek kezébe ez a könyv kerül, mindenesetre hasznos dolgokat tud meg belőle, de a nagyközönség is találhat benne érdekes fejezeteket. Kapható a »Földművelési Érdekeink« kiadóhivatalában. Ára 1 frt.

KÉPTALÁNY.

A 27. számban közölt betűrejtvény megfejtése:

Egressy Gábor. Szerdahelyi Kálmán. Lendvay Márton.

Helyesen fejtették meg: Czobor Kálmáné, Ormos Béla, Király Luiza, Katona Klári, Kovács Julia, Kis Albertné, Szemes Ilona.

HETI POSTA.

Lapunk azon tisztelt előfizetőit, kiknek előfizetése junius hóval lejár, felkérjük, hogy előfizetéseiket mielőbb megújítani sziveskedjenek, nehogy a szétküldésben fennakadás történjék.

Szeged. H. I. Az a körülmény, hogy mi a békési paraszmozgalomról eddig nem szóltunk, még nem ok arra, hogy cikkét közöljük. Valamint az a másik érdem, melyre hivatkozok, hogy t. i. közvetlen szemlélője az ott törtéteknek, sem változtathat cikke során. Nem olvastunk ki belőle egyebet, mint a mit ön olvasott ki a lapokból s valóban a dolog nem olyan rendkívüli, hogy mi is ismételjük. »Hogy a jóra való, szorgalmas és hazafias magyar földművelő saját jószántából nem kelne ki a törvényes rend és vagyonbiztonság ellen, kézenfekvő. Világos, hogy az egész mozgalom ámitó, izgató szédelőgő műve, a kik visszaélve hazánk szabadelvű intézményeivel, lelketlen agitációkkal szerencsétlenségbe döntik népünket.« Ez az egész, a mit ön »közvetlen szemlélet« után nekünk mondhat. Ha azonban annyira figyelmes szeméit néhány perczre behunyná s próbálna a látottak fölött egy kicsit elgondolkodni, lehet, hogy ilyenforma kérdéseket vetne föl magában: »Ha ezek a lelketlen-izgatók beállítanának a békésmegyei gazdag parasztokhoz, a kik bizony a nemzetgazdasághoz nem értenek

többet a szegény parasztnál és beszélnek előttük általános választó jogról, béremelésről stb., vajon nyultak volna-e ezek is kaszához, vörös zászlóhoz? — S nem-e legalább is csodálatos, hogy ezeket, a derék, jószágos, a nép iránt annyi gondoskodással viselkedő tisztviselő urakat egy jött-ment anarchista szép szavára a nép rögtön széjjel szedné? — Tisztelet-becsület önnök a szociálisták iránti averziója előtt, de elvégre is ezek az ördögök talán még sem annyira mindenhatók, hogy az ország törvényen túl tehetnék magukat. Ők, mint a modern életben a tagadás szellemei, csak ott tudnak megállni, a hol a modern élet rothadt s abból a körülményből, hogy hazánk legtermékenyebb vidékein hivatást gyűjthettek, csak az világlik ki, hogy hazánk legtermékenyebb vidékén a rothadás legnagyobb. A miből azt is láthatja, hogy nem mindenki előtt olyan nagyon »világos«, hogy a békésmegeyi forrongás tisztán csak agitátorok műve.

A gyermek és a pillangó. Elég ügyesen megírt apróság; de az allegorizálástól annyira idegenkedünk, hogy ennek sem kegyelmezhetünk.

Könyvkereskedő. Curiosumnak is megjárja. »Vissza küldök 5 füzetet; tessék a tartozásomból leírni. Lap nem kell tovább, mert puffra nem küldi. Alászolgálja!« Rójjá fel a rézfokosom nyelére!...

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: **KISS JÓZSEF.**

Főmunkatárs: **JUSTH ZSIGMOND.**

Nyers-selyem háncs-ruhákat ruhánkint

10 frt 50 krért és jobb minőségekben szétküld bér- és vámmentesen **HENNEBERG G.** (cs. és kir. udvari szállító) Zürichben. — Min-ták postafordultával. Levelek bérmentesítése 10 krajczár.

A Gresham biztosító-társaság mérleg-kimutatására, melyet mai számunkban közlünk, különösen felhívjuk olvasóink figyelmét. Ez az az intézet, melyet ő cs. és kir. fensége: *József főherceg* is kitüntetett azzal, hogy nála életét igen magas összeg erejéig biztosította.

A Huzella M. saisonszerű hirdetését melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

A Mutual életbiztosító társaság a m. kir. kuria által helyben-hagyott czégbefejzés alapján megkezdte magyarországi tevékenységét. Magyarország számára külön igazgatósága van e társaságnak, mely tőke és forgalom dolgában a világ legnagyobb szabású vállalatai közé tartozik. A »Mutual« kerek félszázad óta áll fenn s jelenlegi pénzalapja nem kevesebb, mint 367 és nyolcztized millió forint, mely összeg nagysága még Amerikában, az óriási vállalatok hazájában is, szokatlan. Így pl. a világ leggazdagabb bankintézete, az angolbank, összes vagyona körül-belül 150 millió forinttal kisebb a Mutual pénzalapjánál. Newyork államban a biztosító társaságok szigorú állami felügyelet alatt állanak; külön biztosításügyi miniszteriuma van az államnak s ez a főhatóság hitelesítette a Mutualra vonatkozó, következő adatokat: A mult 1890-iki évben, tehát egyetlenegy esztendő lefolyása alatt, a »Mutual«-nál 402 és fél millióra rugó új biztosításokat kötöttek s ezzel együtt a »Mutual« összes biztosítási állománya ez év január 1-én 1595 millió és 567,163 frtot tett ki. A »Mutual« mult évi bevétele 87 és fél millió forint volt. Érthetővé lesz az összegnek ily módon való felszaporodása, ha pl. megtudjuk, hogy egyetlen ember, a newyorki osztrák-magyar főkonzul, Havenmeyer A Tivadar ur, midőn saját magát és családja négy tagját a »Mutual«-nál biztosította, egyszeri díj fejében másfél millió forintot fizetett a »Mutual« pénztárába, a mi mindenesetre ez intézet teljes biztosságára vall. Különösen megjegyzendő, hogy a »Mutual« nem részvénytársaság, hanem tisztán a kölcsönösség elvén alapuló vállalat. Az óriási forgalmi tőkének megfelelő teljes nyereség maguk a biztosítottak közt osztatik fel, kik ekképp szintén tulajdonosársai a vállalatnak. Ilyeténkép a társaság fennállása óta nem kevesebb, mint 210 millió forintot kaptak a biztosított személyek biztosítási összegeiken felül, tisztán üzleti nyereség címén. Az igazgatóság helyisége Budapesten, a bécsi-utczában 5. szám alatt van.

A cs. kir. szabad. osztrák Phönix életbiztosító társaság Bécsben. Czarteryksi Szilárd herceg elnöke alatt május hó 30-án tartott meg e társulat kilenczedik rendes közgyűlése, 19 részvényes jelenlétében, kik 4649 db részvényt 185 szavazattal képviseltek. A társulati igazgató Klang James dr. ur által beterjesztett beszámoló jelentés felemlíti, hogy a társaság üzleti fejlődése az elmúlt évben öröndetesen haladt előre és hogy a folyó biztosítások állománya tetemesen megnövekedett. Az 1890. év folyamán összesen 8.092,192 frt tőke és 3458 frt járadék lett biztosításra megajánlva és ebből 4861 db biztosítás lett elfogadva 7.146,042 frt tőkével és 3,258 frt évjáradékkal. A halál-eseti- és életeti, valamint a járadék-biztosítások összállománya kitett az 1890-dik év december 31-én 43,000 darab szerződést, több mint 50.853,719 forint tőkével és 78,969 frt évjáradékkal és így a mult évhez képest szaporulatot mutat fel 659 db szerződéssel, melyek 1.784,969 frt tőkéről és 1039 frt járadékról szólnak. A társaság díj-bevétele 1890-ben 1.576,803 frt 05 krt, míg az eddigi összbevétel 8.852,726 frt 71 krt tesz ki. A díjtartalék 1890. december 31-én 7.374,818 frt 99 krra rugott fel, míg a társaság összes biztossági alapjai — a csoportbiztosítások 1.754,665 frt 17 krnyi alapjától eltekintve — kitesznek 8.205,202 frt 01 krt. A közgyűlés meglelégedéssel vette tudomásul a leszámoló jelentést, megadta az igazgató-tanácsnak és az igazgatóságnak a felmentvényt, egyhangulag elfogadta az eléje terjesztett zárszámadást, mely 35,745 frt 54 krnyi nyereséget mutat ki.

Cs. kir. szabad. osztrák Phönix biztosító társaság Bécsben. A tiszteletbeli elnök, ő fensége Lajos bajor kir. herceg jelenlétében máj. hó 30-án tartott meg e társaság 31-ik rendes közgyűlése. A gyűlésen, melyen 22 részvényes volt jelen, kik 13,920 részvényt 672 szavazattal képviseltek, az alelnök Poninski Calixt herceg elnökölt. Az igazgató, Sienkiewicz Dénes ur által felolvasott üzleti jelentés főlemlíti, hogy a társaság díjbevétele a tüzosztályban 5.890,650 frt 34 krt, a szállítványbiztosítási osztályban 738,037 frt 12 krt és a jégbiztosítási osztályban 635,846 frt 14 krt tett ki, úgy, hogy az összes díjbevétel 7.264,537 frt 60 krra és — hozzászámítván az illetékek és kamatok fejében bevételezett összegeket, valamint a mult évről elővételeket — az összbevétel 9.946,842 forintra rugott fel. Károkért kifizetett a mult évben, levonva a viszontbiztosított részeket: tüzbiztosítások után 2.861,352 frt, szállítványbiztosítások után 444,884 frt 50 kr és jégbiztosítások után 676,372 frt 55 kr, összesen tehát 3.982,609 frt 05 kr, míg 687,244 frt 65 kr tartalékba tétetett azon károk fedezetéül, melyek mind a három osztályban bejelentve és eddig még elintézve nem lettek. A díjtartalékok kitesznek 1.327,089 frt 47 krt, a társaság összes biztossági alapjai pedig 4.014,334 frt 12 krt. Leszámítván a szükségesnek mutatkozott leírásokat és az összes költségeket, melyek a mult évekhez képest 487,477 frt 89 krnyi megtakarítást tüntetnek fel, marad tiszta nyeresémképp 101,859 frt 53 kr. A közgyűlés, mely a számadó jelentést meglelégedéssel vette tudomásul, egyhangulag megadta az igazgató-tanácsnak a felmentvényt, továbbá az utóbbi által beterjesztett évről számadást, valamint az elért tiszta nyeresémények átvitelét az 1891. évre helybenhagyta.

Nagy képes árjegyzék ingyen és bérmentve. Harmonikáról külön árjegyzék.

Mindenemű hangszerek és zongorák javítása pontosan eszközöltetnek.

Egy éves önkéntesek legelegánsabban, legizlésteljesebben az elő-
írás szerint és legolcsóbban felszereltetnek
WEINER ÉS GRÜNBAUM cs. és kir. udvari szabóknál Budapesten, váczi-utca 27.
Árjegyzékek kívánatra bérmentve és ingyen. Felvilágosításokkal szívesen szolgálunk.